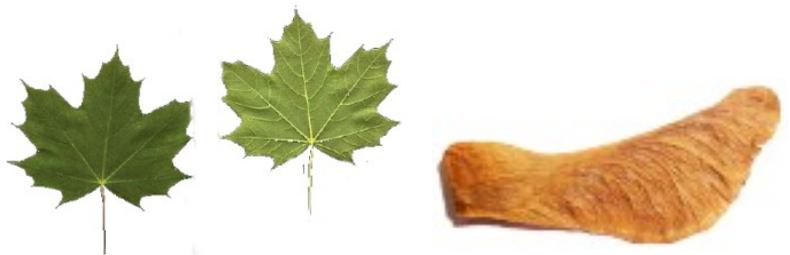

Родина кленових (Aceraceae Lindl)
Клен гостролистий, звичайний або платаноподібний
(*Acer platanoides* L.)

Ознаки: Дерево першої величини, заввишки 25-30 м. Крона найчастіше регулярна й дуже гарна, шатроподібна на прямому колоноподібному стовбурові. Гілки крутовисхідні або похилі. Кора в старих дерев тонкотріщинувата, темно-сіра, така що не лупиться, з тонким сітчастим малюнком. Пагони сильні, коричнюваті. Бруньки довгасто-овальні, товсті. Листки всі супротивні, на довгих черешках, завдовжки 10-15 см і майже такі ж завширшки, з 5-7 лопатами різних розмірів, долонеподібні, нижні лопаті значно менші передніх, лопаті відтягнуто-гострі, з декількома зубчиками, з заокругленими виїмками поміж лопатями, з верхньої сторони кольору свіжої зелені або темно-зелені, матові, з нижньої - дещо світліші й іноді блакитнувато-зелені, черешки листків з молочно-білим соком, восени листки жовтіють. Квітки зеленувато-жовті, роздільностатеві, зібрані у великій кількості в прямостоячі щиткоподібні голі суцвіття, зацвітають задовго до розпускання листків і зникають після облиствлення. Плоди досягають у вересні і довго тримаються на деревах. Крилатки великі з плоским насінням і

крильцями, котрі розходяться під тупим кутом, в одному кілограмі 7-8 тисяч штук насінин. У перші роки життя швидкоростучий, потім приріст у висоту сповільнюється. Коренева система стрижнева, розгалужена. Успішно поновлюється насінням та пагонами від пенька. Доживає до 300 років. Чудова супутня підгінна та ґрунтопокрашуюча порода. Дуже морозостійкий та тіньовитривалий.

Місцеперебування: Зустрічається по всій території України, але найкраще росте в Лісостеповій частині.

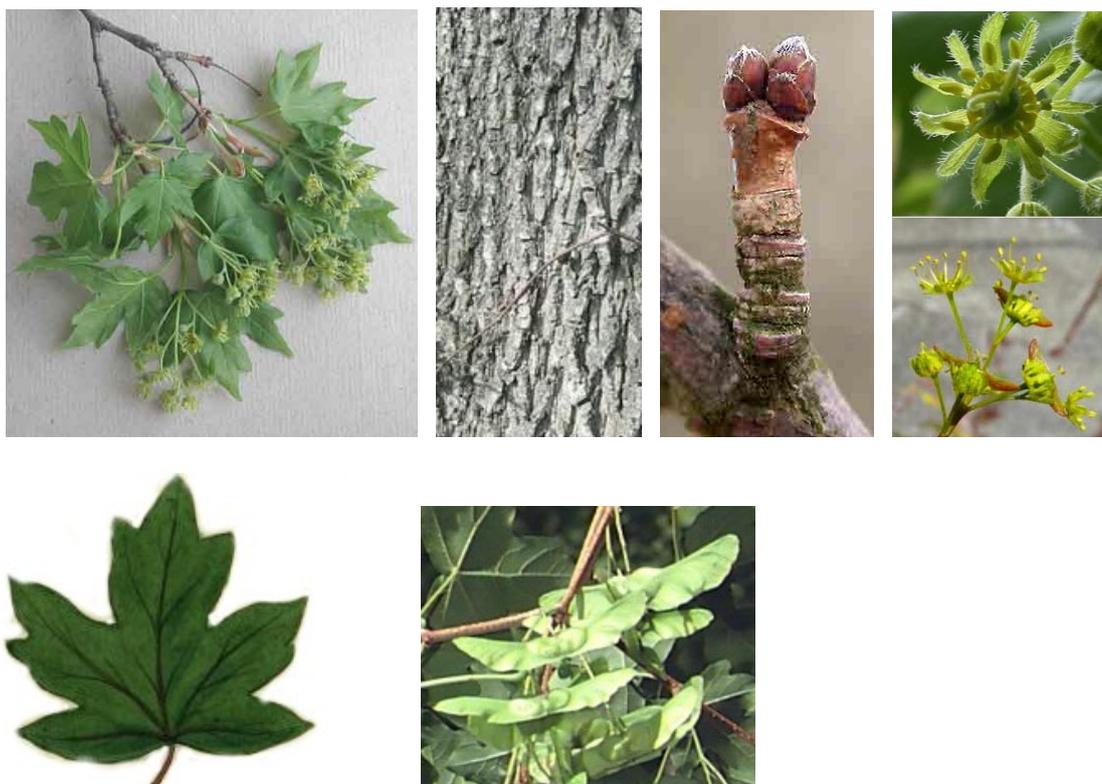
Розповсюджений на свіжих, середньовологих ґрунтах в гірських, рівнинних і заплавних лісах у різних листяних співтовариствах. До родючості і вологості ґрунту відносно вимогливий. Погано переносить посухи, засолення ґрунту та іноді потерпає від морозобійних тріщин.

Деревина цінна, світло-жовтувата або червонувата, важка, тверда, розсіяносудинна. Має широке господарське застосування.

Поширення: Часто культивується в парках. Природні чисті співтовариства зустрічаються рідко.

Час цвітіння: Березень - квітень.

Родина кленових (Aceraceae Lindl)
Клен польовий, або паклен
(*Acer campestre* L.)

Ознаки: Невелике листопадне дерево другої величини, заввишки рідко більше 10 м, з опуклокулястою, дещо розкидистою кроною на явно вираженому, іноді скривленому стовбурі. Кора буровато-сіра, часто коркоподібна (з поздовжними корковими наростами), така, що розтріскується вздовж.

Гілки короткі нерівномірно вильчасті, похило висхідні. Пагони коричнюваті. Гілки тріщинуваті й часто з корковими пластинами. Бруньки яйцеподібні, червонясто-коричневі, на верхівці тонкоопушені. Листки значно менші, ніж у клена гостролистого, супротивні, досить рівномірно, пальчасто-п'ятилопатеві, окремі лопаті до основи зменшуються, спереду округлені й з неявними зубчиками, тому здаються цілнокрайніми, з верхньої сторони матові, темно-зелені, з нижньої - дещо світліші, оголені, на довгих черешках. Черешки з молочноподібним соком. Квітки з'являються одночасно з розпусканням листків чи зразу після розпускання, непомітні, жовтувато-зелені, зібрані в мітелки.

Плоди з майже горизонтальною крилаткою, крила завдовжки близько 5 см, дозрівають у вересні і

довго утримуються на вітах. Насіння плескате, в 1 кг 15-16 тисяч штук крилаток. Для весняного посіву потребує стратифікації. В перші роки росте швидко, переганяючи дуб. Потім ріст уповільнюється. Доживає до 120 років. Після вирубки дає дружні пагони від пенька.

Деревина за своїми властивостями дуже схожа на деревину клена гостролистого.

Місцеперебування: Ареал клена польового охоплює лісостепову зону України, зустрічається в байрачних лісах, в Криму. Любить багаті поживними речовинами глинисті або пухкі ґрунти у свіжих і вологих дубово-грабових лісах з різнотрав'ям. Відносно теплолюбивий, тіньовитривалий, посухостійкий. Зустрічається до висоти близько 900 м.

Поширення: Іноді культивується як декоративне дерево, адже він ще й дуже добре переносить стрижку та обрізку крони. Чудова підгінна порода для дуба, дає ефективне бічне затінення. Широко використовується в протиерозійних насадженнях.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Родина кленових (Aceraceae Lindl)
Клен срібlistий
(*Acer saccharinum* L.)

Ознаки: Дерево першої величини, заввишки 25-30 м, на батьківщині часто ще вище. Крона досить розріджена, але регулярна й без просвітів, до верхнього ярусу розширюється і часто буває висококулоподібною.

Гілки круто висхідні, порівняно стрункі, у верхньому ярусі часто спрямовані назвні й мають провисаючі пагони. Кора навіть у старих дерев гладенька, від сірої до коричнево-сірої, тонко-сітчаста зі смужками й неглибокими борозенками, відшаровується тонкими пластинками. Пагони міцні, великі, коричнево-червонуваті. Бруньки злегка грановані, великі, коричнюваті.

Листки супротивні, на довгих черешках, 5-лопатеві або 5-роздільні із глибокими виїмками, лопаті різних розмірів, у свою чергу, багатолопатеві або грубопильчасто-городчасті, з верхньої сторони яскраво- або середньо-зелені, матові, з нижньої - з незвичайним срібlisto-білим опушенням, що не оголюються, завдовжки 10-15 см, завширшки близько 10 см, восени дуже гарні, жовті.

Квітки з'являються до розпускання листків, одностатеві. Чоловічі квітки - на коротких черешках, а жіночі квітки - на довгих черешках.

Плід - крилатка серповидна, утворює між крильцями гострий кут. Часто одне із крилець залишається недорозвиненим. Восени соковитого жовтого кольору, зрідка зустрічається в червоних тонах.

Поширення: Через здатність до швидкого росту саме цей вид клена часто культивують у міських скверах і великих парках.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Клен срібlistий - типове дерево на низинних ділянках, де він разом з березами, вільхою, вербами й іншими видами *Acer* утворює світлі співтовариства. Тому його не всі лісівники вважають дійсно лісовим деревом, а відносять до дерев заплавлених лісів на алювіальних ґрунтах. Його здатність до швидкого росту й чудовий розвиток на відкритому місці роблять його ідеальним парковим деревом для озеленення міст. Однак, на жаль, трапляються випадки, коли великі дерева ламаються від сильного вітру.

Родина кленових (Aceraceae Lindl)

Клен-явір, або несправжньо-платановий, білий (*Acer pseudoplatanus* L.)

Ознаки: Найчастіше величне, чудове дерево першої величини, заввишки 30-40 м і завтовшки до 200 см, з високосклепінною, не дуже розкидистою, але дуже рівномірною кроною на прямому міцному стовбурі. Високо очищається від сучків. Це наймогутніший із родини кленів вид, котрий не поступається висотою ні буку, ні дубу, ні ялині, ні ялиці, правда, товщина явора дещо менша, ніж у названих порід за однаковою з ним висотою. Гілки щільні, нерівномірно розміщені в кроні, похило висхідні або такі, що круто піднімаються. Пагони зеленуваті, з білуватими смужками (бородавочками). Бруньки овально-загострені, зелені, завдовжки 1 см. Листки великі, 15-20 см завдовжки, супротивні, на довгих черешках, округлі, частіше 5-лопатеві, три передні лопаті приблизно однакових розмірів, а обидві нижні значно менші. Лопаті із глибокими виїмками, нерівнокрупнопильчасті, з верхньої сторони матові, темно-зелені, з нижньої - сіро-зелені, восени золотаво-жовті, по більших жилках тонкоопушені. Квітки зібрані в довгі пониклі кетяги, жовтувато-зеленого кольору, з'являються одночасно з розпусканням листків або відразу ж після їхнього розпускання, завдовжки 10-12 см. Плід великий,

двонасінна крилатка із крильцями, що сходяться майже під прямим кутом. Насіння завбільшки з горошину, кулясте. Вага 1000 штук плодів – 30 грам, схожість до 80%. Добре розмножується насінням.

Деревина явора без'ядрова, розсіносудинна, білувата з жовтуватим відтінком, тверда, важка, блискуча, з чудовою текстурою, стійка, не коробиться.

Вибагливий до ґрунту. Має глибоку кореневу систему, ґрунтополіпшуюча порода, не переносить засолення та посух. Світлолюбивий, до тепла середньовибагливий, морозостійкий. Не має в межах ареалу шкідників та дереворуйнуючих грибів.

Одне із дерев-символів України.

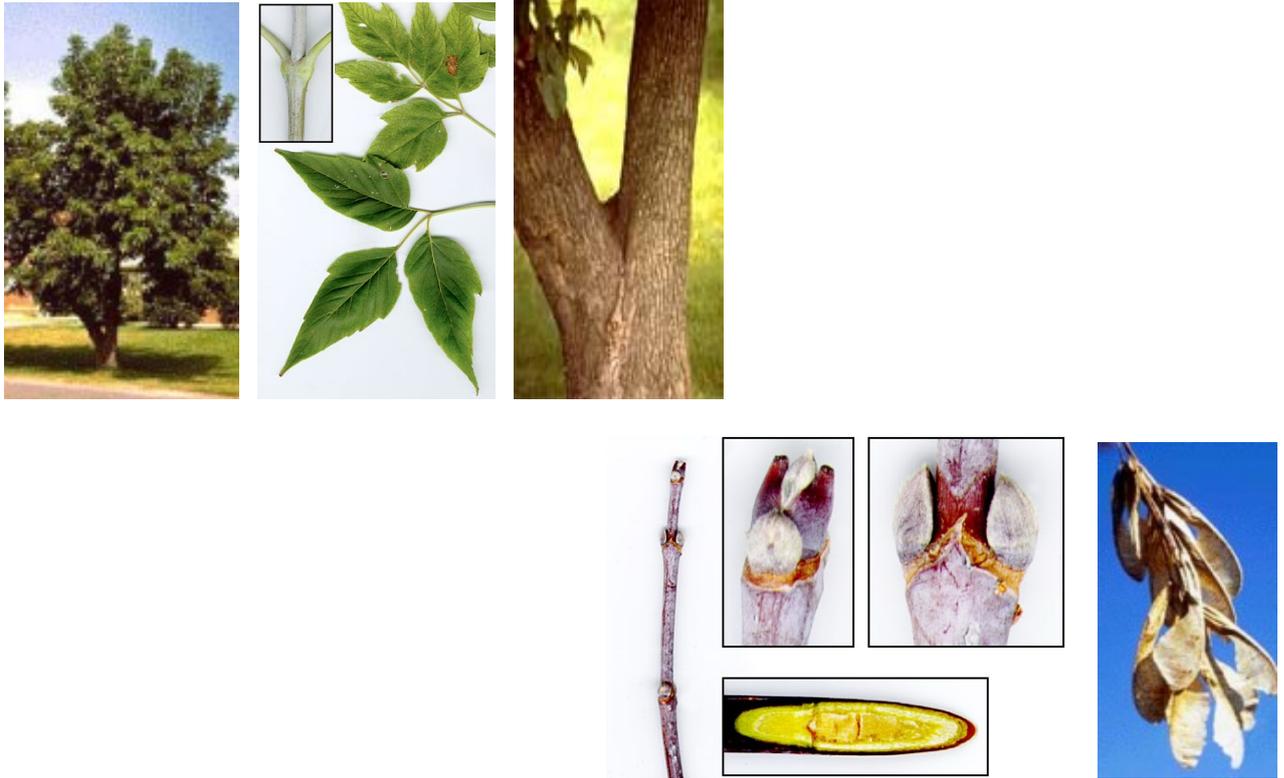
Місцеперебування: Важлива лісоутворююча порода в гірських букових змішаних лісах, часто зустрічається до границі лісів. На рівнині росте відносно рідко. Поширений в Україні, Молдові і на Кавказі.

Поширення: Культивується в садах і парках (також зустрічається форма із червоними листами).

Час цвітіння: Квітень - травень.

Родина кленових (Aceraceae Lindl)

Клен ясенелистий (*Acer negundo* L.)

Ознаки: Не дуже високе (дерево третьої величини) листопадне дерево заввишки до 15 м, зрідка вище. Крона куполоподібна, часто із просвітами, відкрита й нерівномірна. Стовбур стрункий і досить прямий. Гілки короткі, такі, що круто піднімаються, або горизонтальні, іноді висхідні. Кора навіть на старих деревах гладенька, коричнево-сіра до сіро-чорнуватої, майже без борозенок і малюнка, у міських умовах часто обвивається зеленими водоростями (з роду *Pleurosoccus*). Пагони досить тонкі й стрункі, не скривлені й не вигнуті, як в інших видів, іноді з невеликим нальотом. Бруньки на відміну від інших видів *Acer* дуже маленькі, завдовжки всього кілька міліметрів, надзвичайно білі, захищені всього двома лусочками. Листки супротивні, завдовжки 7-15 см, непарноперисті (виключення серед роду *Acer*!), з 5, рідше з 7 листочками (пір'ям), частіше на коротких черешках або майже сидячі, тільки кінцеві листочки на добревиражених черешках, завдовжки

5-10 см, загострені, по краях нерівномірно гостропильчасті або майже цілюкрайні, зазвичай яскраво-зелені, дуже тонкі й тому часто звисаючі. Поділ на пір'я в деяких листків не повний, тому вони закінчуються трилопатовими кінцевими листочками.

Квітки роздільностатеві, перебувають на різних деревах (виключення в рамках роду), без пелюстків, зібрані в пухкі мітелки, з'являються одночасно з розпусканням листків. Плоди - двокрилатки, дуже вузькі, крильця становлять гострий кут, серпоподібні, вигнуті усередину, світло-коричнюваті.

Поширення: Дуже часто культивуються різні сорти з одноколірними й пір'ястими листами як паркове дерево. Досить швидкорослий вид. У лісовому господарстві відноситься до малоцінних порід, таких що є небажаними в лісових насадженнях.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Родина кленових (Aceraceae Lindl)
Клен татарський, або паклен, чорноклен
(*Acer tataricum* L.)

Ознаки: Не дуже високе дерево (дерево третьої величини заввишки 8-10 м), або високий чагарник. Листки продовгувато-яйцеподібні, цільні, рідко неглибоко надрізані, завжди мають пильчасті краї. Квітки в прямостоячому, овально-щиткоподібному суцвітті. Віночок квітки білий. Крильця плодів у двонасінній крилатці червоніють, розходяться під гострим кутом. Стовбур вкритий рівною темно-сірою, або майже чорною корою. Пагони червонуваті, або бурі. Листки довжиною до 10 см, витягнуто-яйцеподібні, зубчасті, біля основи має дві нечітко виражені лопаті. Квітує після всіх інших кленів, після повного розпускання листя. Квіти медоносні, з білим віночком і жовтуватою чашечкою.

Плоди дозрівають у серпні. В цей час крилатки отримують красиве червоне забарвлення. Крильця майже паралельні, горішок вигнутий. В 1 кг

міститься 22-24 тисячі штук насіння. Для весняного посіву вимагає стратифікації.

В перші роки росте швидко.

Коренева система поверхнева. Добре розмножується насінням, пагонами від сплячих бруньок та відсадками.

Надзвичайно морозостійкий, витримує морози до – 50°C. Посухостійкий, тіньовитривалий, повільноростучий, невимогливий до ґрунтових умов, але найкраще росте на родючих ґрунтах, переносить незначну засоленість ґрунту. Найбільше посухостійкий серед кленів.

Час цвітіння: Травень-червень.

Поширення: Україна, Молдова, центральна частина Росії.

Загальні відомості: Широко застосовується в полезахисному лісорозведенні. Гарний медонос. Декоративний чагарник, застосовується в озелененні.

Родина клокичкових(Staphyleaceae)

Клокичка периста (*Staphylea pinnata* L.)

Ознаки: Кущ, рідко деревце заввишки до 5 м. Гілки прямостоячі, жовто-бурі, однорічні пагони голі, зелені. Листки непарноперисті, складні з 5-7 листочків. Листочки продовгувато-яйцеподібні, з клиноподібною основою, на вершині загострені, по краях дрібно-пильчасті, завдовжки 5-10 см, завширшки 3-5 см. Квітки блідо-рожеві або білі, зібрані в кисті завдовжки в 15 см, такі, що звисають. Розпускаються після появи листків. Плоди – 2-3 лопатеві шароподібні коробочки, котрі звисають, в діаметрі 26-30 мм. Насіння

коричневого кольору, шаровидні горішки, діаметром 10 мм. Плоди достигають в жовтні.

Час цвітіння: Травень-червень.

Поширення: Південь України, Закарпаття, Правобережний Лісостеп, Молдова, Кавказ.

Загальні відомості: Теплолюбна, посухостійка, мало вибаглива, досить світлолюбива рослина.

Декоративні якості досить високі. Застосовується в зеленому будівництві, на узліссях, в групах і поодинокі.

Родина жостерових (Rhamnaceae) Крушина ламка, або вільхоподібна (*Frangula alnus* Mill.)

Ознаки: Це листопадне невисоке деревце третьої величини або чагарник з розкидистою формою крони, чорною корою і яскраво-зеленим, блискучим листям. Листки за формою подовженоеліптичні, до 8 см завдовжки. Квітки дрібні, білувато-жовтуваті, зібрані по 2-7 у пучки. Росте в підліску хвойних і листяних лісів. Цвіте після розпускання листя.

Час цвітіння: Червень-липень.

Плоди - округлі соковиті кістянки, спочатку зелені, потім червоні, при повному дозріванні фіолетово-чорні. Дозрівають у вересні. Розмножується

посівом стратифікованого насіння навесні або восени після збору, а також кореневими паростками. Живці дають невисокий відсоток укорінення.

Загальні відомості: До ґрунту невимоглива, виносить заболочування, може рости на бідних ґрунтах, переносить навіть піски, тіневитривала. Використовується як узлісна рослина, у групах, для стрижених живоплотів, уздовж огорож.

Поширення: Росте майже по всій території України.

Родина горіхових (Juglandaceae)

Лапина крилоплідна, або кавказька (*Pterocarya fraxinifolia* (POIRET) SPACH)

Ознаки: Дерево третьої величини, заввишки 15—20 м, зазвичай із щільною, шатроподібною, округлою кроною, одно- або багатостовбурне. Стовбур порівняно короткий і швидко розгалужується на багато міцних, дугоподібно висхідних гілок.

Дрібніші гілки часто можуть бути горизонтальними або злегка провисаючими. Кора сіра, розсічена на багато дрібних полів. Пагони голі, вкриті неначе «інеєм», коричнювато-зелені. Бруньки з короткими волосинками, черешкові, без брунькових лусочок. Листки непарноперисті, чергові, дуже великі, завдовжки до 60 см. Головний черешок закручений, круглий, яскраво-зелений або жовтувато-зелений, біля основи сильно (до 1 см) стовщений, листочки по 7-20 пар, завдовжки 12-18 см, завширшки близько 5 см, прямостоячі або злегка спрямовані вперед, спереду укорочено-гострокінцеві, з пильчасто-зубчастим краєм, біля черешка розташовані досить щільно, і тому листові пластинки злегка перекриваються, на дуже коротких черешках або майже сидячі, з верхньої сторони блискучі, густого зеленого кольору, знизу світліші з крапками, утвореними окремими

коричнюватими, досить помітними зірчастими волосками поблизу серединної жилки. Рослина однодомна.

Чоловічі квітки перебувають у товстих, жовтих, завдовжки до 12 см сережках. Жіночі квітки у вузьких, багатоквіткових, зеленуватих сережках завдовжки до 15 см. У період дозрівання вони збільшуються в довжину до 50 см. Плоди із широким крилом, яскраво-зелені.

Поширення: Близько 150 років тому це красиве декоративне дерево почали культивувати в парках і великих садах, іноді його висаджують в алеях. Лапина крилоплідна зимостійка, але, як і види горіха волоського, чутлива до пізніх весняних заморозків, від яких можуть постраждати свіжі листочки, що проростають.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Лапину крилоплідну легко визначити й зі скинутим листям, навіть якщо на дереві вже немає суплідь. Характерною ознакою виду є великі, від світло-сірих до коричнево-сірих, напівовальні листові рубці, а також довгі верхівкові бруньки за кольором схожі на корицю, у яких угадуються ознаки майбутніх листків.

Родина ліщинових (Corylaceae)

Ліщина деревоподібна (*Corylus colurna* L.)

Ознаки: Невелике дерево третьої величини заввишки максимум 20 м, іноді трохи вище. Крона найчастіше широка, конусоподібна або яйцеподібна зі стрункою, добре помітною верхівкою, обриси здаються дуже рівномірними й однаковими. Гілки та пагони, принаймні в молодих екземплярів, розташовані майже мутовчасто. Кора блідо-коричнева, сильно борозниста й тріщинувата, шорсткувата, коркоподібна, у молодих екземплярів така, що лупиться, відшаровується великими округлими пластинами. Пагони щільно опушені, залозисті. Бруньки гладенькі, прилягають до пагонів, яйцеподібні, зеленувато-коричневі. Листки чергові, на досить коротких черешках, завдовжки 8-12 см і майже такі ж завширшки, саме широке місце трохи вище середини передньої третини листової пластини, біля основи серцеподібні, кінці коротко загострені, по краях подвійнозубчасті або злегка лопатеві, після розпускання досить міцні й важкі, тому незвичайно звисають із гілок, з

верхньої сторони блискучі, зелені, знизу матові й дещо світліші. Чоловічі сережки завдовжки 8-12 см, голі, узимку зелені, пізніше коричнюваті й під час цвітіння світло-жовті, вони є такими, що порошать. Жіночі квітки схожі на бруньки, під час цвітіння їх можна розпізнати тільки за довгими виступаючими, найчастіше кармінно-червоними рильцями. Листо-подібна плюска навколо горішка значно більша, ніж у родинної чагарникової ліщини звичайної (*Corylus avellana*), глибоко розділена на багато часточок і верхівок, з усіх боків із щільним клейким опушенням, найчастіше світло-зелено-жовтувата, у період дозрівання коричнювато-сіра. Горіхоплід схожий на лісовий горіх, але трохи крупніший (завдовжки до 2 см), оболонка значно товстіша, у період дозрівання горіхового плоду дуже погано відокремлюється від навколоплідника. Ядерця їстівні й такі ж смачні, як у лісового горіха.
Час цвітіння: Березень - квітень.

Родина ліщинових (*Corylaceae*)

Ліщина звичайна, горішник (*Corylus avellana* L.)

Ознаки: Це чагарник до 5 м заввишки, із сіруватою корою, опушеними пагонами, майже округлими листками з невеличким гострим виступом на верхівці, до 12 см завдовжки й 9 см завширшки.

Сережки ліщини закладаються восени, а їхнє розпускання й порашіння, що відбувається до появи листків, знаменує собою початок весни. Плоди зазвичай бувають скупчені по 2-5 разом і вкриті світло-зеленою, листуватою обгорткою, що складається із двох лопатевих листочків. При дозріванні - у вересні - горіхи обпадають і вивалюються з обгортки. Горіх майже кулястий, до 1,5 см діаметром, світло-коричневий. В 1 кг нараховується до 900 штук горіхів.

Для весняного посіву насіння вимагає довготермінової стратифікації.

Час цвітіння: Лютий-березень.

Загальні відомості: Росте на свіжих та зволжених ґрунтах. Горіхи корисні й смачні, у них до 65% жиру, 16% білку, 3,5% цукру, вітаміни. З них

роблять халву, цукерки, шоколад, масло, схоже на мигдальне й використовуване як у їжу, так і для готування лаку та фарб.

Біла, з світло-коричневим відтінком важка й тверда деревина ліщини заболонна, тверда, відрізняється гнучкістю, з неї роблять гнуті вироби - меблі, обручі. Вона дає гарне деревне вугілля, котре використовується на виготовлення олівців. Ліщина росте майже повсюдно. Поширено форму з пурпурно-червоними листками.

Широко використовують в меліоративних насадженнях.

Ліщина довговічна, доживає до 80 років, тінювитривала, вимоглива до ґрунту. Сухість клімату переносить важко. Коренева система стрижнева.

В горіхах ліщини є дуже цінна антиракова речовина паклітаксел.

Поширення: Зростає в Лісостепу, Прикарпатті і Закарпатті, в Криму.

Зараз налічують десятки сортів ліщини, котрі культивуються на плантаціях у промислових масштабах. Плоди ліщини дуже поживні, їх використовують у свіжому вигляді, застосовують у кондитерській, харчовій і лакофарбовій промисловості. Деревина використовується як будівельний матеріал. З декоративною метою ліщину висаджують групами й поодинокі. Кущі, що ростуть не під пологом лісу, утворюють широкоокруглу крону гарної форми. Листки ліщини широкояйцеподібні, зубчасті по краях, опушені. Окремі квітки складаються тільки з маточок або з тичинок. Маточкові квітки дрібні, червоні, виходять з-під луски квіткової бруньки, тичинкові квітки зібрані в циліндричні сережки. Плід-горіх з дерев'янистою шкаралупою, оточений листуватою обгорткою. У деяких видів вона вкриває горіх повністю, в інших частково. Розмножують ліщину насінням, відводками, живцями. Вона надає перевагу багатим, вологим ґрунтам, тінювитривала, у природі зустрічається в підліску.

Родина лимонникових (Schizandraceae)
Лимонник китайський, або шизандра
(Schisandra Chinensis Baill.)

Ознаки: Це дуже древній реліктовий рід. Одна з найпоширеніших на Далекому Сході ліан в останні роки стає усе більш популярною в жителів міст Європи. Використання на садових ділянках як цінної плодової культури не виключає її застосування й у якості декоративної, що досить високо піднімається по опорі рослини, для декорування стін будинків, створення альтанок, пергол. Дерев'янисті батоги лимоннику вкриті зморшкуватою, темно-коричневою корою. Листки еліптичні або оберненояйцеподібні, до 10 см завдовжки й до 5 см у поперечнику, по краю зубчасті, голі, світло-зелені, восени стають лимонно-жовтими, сидять на довгих червоних черешках. Воскоподібні, білі або кремові квітки, невеликі, до 2 см у діаметрі, що стають при відцвітанні рожевими, нагадують квітки магнолії в мініатюрі, наповнюючи повітря приємним тонким ароматом. Цвіте лимонник китайський на початку літа. На місці жіночої квітки, що відцвітає, з'являється збірний плід, що складається з кулястих або оберненояйцеподібних яскраво-червоних ягід, зібраних по багато штук разом й утворюючих довге гроно, що дуже красиво виділяється на тлі або зелених або вже встиглих позовкнути листків. Кожне гроно висить на довгій, до 8 см квітконіжці.

Плоди дозрівають у вересні. Плодоносить щорічно з 8 років.

Час цвітіння: Червень.

Загальні відомості: Здавна відома корисна дія біологічно активних речовин, що міститься в плодах, насінні і навіть листах і пагонах лимоннику. Але крім тонізуючої речовини схизандрини, названого так через латинську назву лимонника, його ягоди містять багато цукру і яблучної кислоти. З ягід роблять тонізуючу настойку, а листки й пагони заварюють як чай. Ягоди лимонника, що трохи нагадують за смаком лимон, засипані цукром, швидко виділяють кисло-солодкий, що довго не псується, сік. У жовто-гарячому насінні ниркоподібної форми містяться ефірні олії, що надає їм особливий аромат і пекучий смак.

Чудовий стимулюючий засіб для попередження втоми.

Лимонник надає перевагу багатим, добре водопроникним ґрунтам, але разом з тим невимогливий до ґрунтів. Він тіньо- і морозостійкий.

Розмножується насінням, котре добре скльовують птахи, та кореневими паростками.

Заслугує на широке впровадження в лісових культурах в дубових і соснових лісах України в суборах і сугрудках.

Родина липових (Tiliaceae Juss)
Липа дрібнолиста, серцелиста, або звичайна
(*Tilia cordata* Mill.)

Ознаки: Привабливе, величне листяне дерево першої величини, заввишки до 35 м, а іноді ще вище, з досить широкою, розлогою, тінявою, іноді нерівномірною кроною. Кора в молодих екземплярів надзвичайно гладенька, сіра, у старих дерев коричнево-сіра, з розсіченими на пластини різними за довжиною плоскими поздовжніми борозенками. Гілки круто висхідні, тільки в старих дерев відігнуті вниз і схилені до землі. Пагони, принаймні з верхньої сторони, коричневаточервоні або оливкові зі світлими горбочками, неопушені або майже голі, внаслідок симподіального гілкування колінчаті. Бруньки із двома лусочками різних розмірів, яйцеподібні, гладенькі, блискучі, червоно-коричневі, великі (до 6 мм завдовжки). Листки чергові, майже округлі, з короткою, стрункою, яскраво вираженою верхівкою, біля основи серцеподібно-виямчаті й іноді дещо криві, але ніколи не бувають дуже асиметричними, завширшки трохи більше, ніж завдовжки, розміром 6 x 5 см, по краю рівномірно-пильчасті, зверху блискучі, темно-зелені, знизу блакитнувато-зелені, у пазухах жилок з рожево-коричневими борідками. Краї листків відігнуті догори.

Квітки надзвичайно духм'яні, зібрані по 4-13 у звисаючих квітконосах або стирчать в усі сторони.

Чашолистки й пелюстки білуваті. Плід - коробочка, куляста, розміром усього 6 мм, гола, без виступаючих ребер, досягає у вересні і довго залишається на деревах. Зірвані вітром плоди розлітаються далеко від материнського дерева за допомогою приквіткового шкірястого листочка. В кожній коробочці досягають по 1-2 насінини.

Для весняного посіву плоди слід стратифікувати. Сіють липу плодами, котрих у 1 кг нараховують до 30-35 тисяч. Сходи дуже чутливі до нестачі ґрунтової вологи.

Зимостійка, довговічна (відомі 600-річні липи), покращує ґрунти, у перші роки росте повільно, а після 5 років ріст прискорюється. Коренева система глибока, стрижнева. Дає рясні кореневі паростки. Деревина білувато-кремова, м'яка, легка, добре обробляється, не коробиться, без ядра.

Місцеперебування: Місцями зустрічається в буково-грабових лісах на свіжих, потужних ґрунтах. Засолення не переносить. Чудова підгінна порода для дуба.

Поширення: Широко розповсюджене по всій Україні дерево. Часто культивується на вулицях й у парках, відмінний медонос.

Час цвітіння: Червень - липень.

Родина липових (Tiliaceae Juss)
Липа срібляста, повстяна, або угорська
(*Tilia tomentosa* MOENCH.)

Ознаки: Дерево першої величини заввишки 25-30 м. Крона дуже густа, уже в молодих дерев дуже гарна, рівномірна, кулясто-шатроподібна, у старих дерев низько починається, більш широкорозлога, ніж у інших видів липи, високовитягнута й дуже приваблива, особливо в дерев, котрі зростають на відкритому місці. Стовбур прямий. Гілки починаються в нижній частині стовбура й розходяться променеподібно вгору, дещо відігнуті в сторони або загнуті. Кора в молодих дерев зеленувато-сіра й досить гладенька, тільки в зрілі роки розсічена тонкими, дуже плоскими смужками й борозенками. Пагони сіро-зелені, на початку літа з дуже незвичайним щільним опушенням, не занадто прямі, а нерівномірно згинаються. Бруньки овальні, спереду округлені, із двома великими лусочками різних розмірів, зеленуваті й часто сильноопушені. Листки чергові, округлі, біля основи сильно скошені, серцеподібні, тому явно асиметричні, спереду зі стрункою, подовженою, немов би насадженою верхівкою, по краю пильчасті або зубчасті. Листки стовщені, зверху одноколірні, темно-зелені, матові, злегка зморшкуваті-шорсткуваті, знизу з незвичайним

щільним білим опушенням і тому здаються дуже світлими, майже сріблястими, черешки завдовжки 2-3,5 см. Квітки зібрані по 6-9 у звисаючі, мітелкоподібні псевдопарасольки, ніжки яких більше ніж до середини зрослись зі сріблясто-білим покривним листом. Квітки зі світло-жовтими чашолистками й золотаво-жовтими пильовиками, дуже приємно пахнуть. Плід розміром 8-10 мм, шароподібний, злегка бородавчастий з неявними ребрами.

Поширення: Через декоративну привабливість уже більше 200 років охоче висаджують у парках і на вулицях. Восени має дуже гарне забарвлення, світло- або золотаво-жовте. Зустрічається на Поділлі, Буковині, Придністров'ї, в Молдові.

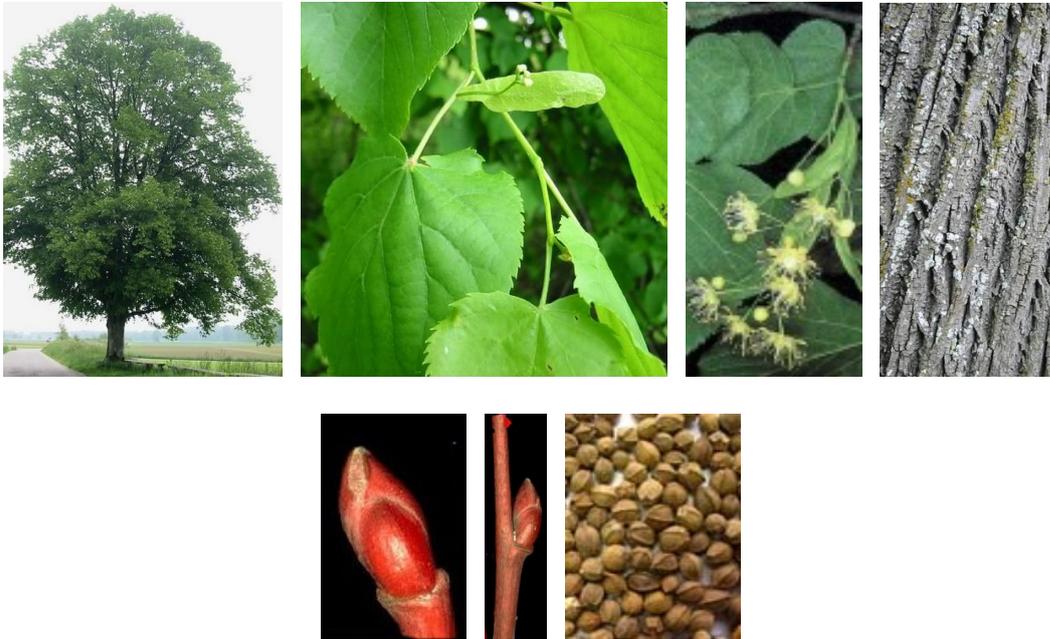
Час цвітіння: Липень.

Загальні відомості: Найбільш посухостійкий вид лип, тіньовитривалий. Липа повстяна виявила помітну стійкість до забруднення повітря пилом і вихлопними газами, промисловими підприємствами й комунальними службами, тому вона особливо добре підходить для посадки на вулицях й у парках міст.

Застосовують в позахисному лісорозведенні.

Родина липових (Tiliaceae Juss)

Липа широколиста (*Tilia platyphyllos* Scop.)

Ознаки: Зазвичай дуже величне дерево заввишки 35-40 м, з гарною, великою, високошатроподібною, досить замкнутою кроною, не дуже розлогою, вузьковитянутою. Стовбур найчастіше прямий, у старих екземплярів дуже товстий. Гілки переважно в нижньому ярусі крони відстовбурчені, круто висхідні розбіжними променями, тільки у верхньому ярусі спрямовані вниз до ґрунту. Кора темно-сіра або сіро-коричнювата, з тонкими поздовжніми борозенками й вузькими, сітчастими пластинками, але не грубо й не глибоко розсічена. Пагони зеленувато-червоні, майже завжди м'яко опушені (опушення може обмежуватися верхівкою), іноді оголені. Бруньки тільки із двома лусочками різних розмірів, довгасто-овальні, попереду округлені, червоно-коричневі. Листки більші ніж у липи дрібнолистої, чергові, серцеподібні, майже однакові в довжину й ширину, близько 7-12 см, спереду зі стрункою довгою верхівкою, біля основи часто злегка криві, але ніколи не бувають асиметричними, як у в'язів, городчасто-пильчасті, всі зубчики направлені вперед, з верхньої сторони матові, темно-зелені й тонкоопушені, з нижньої - світліші, зелені з коротким м'яким опушенням тільки по великих жилках, у пазухах жилок світлі білясті борідки. Краї листків загнуті усередину. Квітки жовтувато-білі, стовпчик зав'язі неопушений, зібрані по 2-3 у

повислі, гроноподібні або мітелковидні квітконоси, ніжка яких приблизно до половини зрослась із великим блідо-зеленим або жовтувато-зеленим укривним листом, довгасто-овальної форми. У квіток по 5 жовтувато-білих чашолистків і по 5 пелюсток, дуже вузьких, жовтих. Плід - коробочка завдовжки близько 1,2 см, довгасто-куляста, з 3-5 виступаючими гранями, бархатисто опушена, в 1 кг до 10-12 тис. штук.

Місцеперебування: У природі липа широколиста росте на свіжих, багатих поживними речовинами, пухких ґрунтах. Зустрічається на Заході України, в Закарпатті, а також в Молдові і на Кавказі.

Час цвітіння: Червень (на 2 тижні раніше від липи дрібнолистої).

Загальні відомості: Менш морозостійка і вимогливіша до родючості ґрунтів, ніж липа дрібнолиста. За іншими екологічними властивостями подібна до серцелистої. Деревина липи дуже світла й м'яка, придатна для різьблення. Липове лико дуже гнучке й міцне. Квітучі липи - безцінне поле діяльності для бджіл. Квітки липи - широко відомий домашній лікарський засіб. Липовий чай використовується переважно при захворюваннях верхніх дихальних шляхів. Сушать квітки в тіні, без подачі додаткового тепла. За межами міських зон на липах виростають

Родина жовтецевих (*Ranunculaceae* Juss)

Вертикальне озеленення в нашій країні застосовується ще вкрай рідко. Гарним матеріалом для цього можуть служити ломиноси. Це ліани 3-5 м заввишки. Вони втримуються на опорі завдяки черешкам, що закручуються навколо неї. Форма листків у різних видів може бути всілякою - вони бувають простими цільними, трійчастими й складними непарноперистими. Яскраво забарвлені чашолистки часто помилково приймають за пелюстки віночка, котрі насправді в ломиносів відсутні. Після відцвітання утворюються численні, зібрані в голівки сім'янки, кожна з яких має довгий перистоопушений стовпчик. Потрапляючи на слизову оболонку носа, вони викликають подразнення, звідси й відбулася родова назва рослини.

В озелененні ломиноси почали використовувати з XVI століття. До теперішнього часу у світі виведено багато садових форм. Розмножують ломиноси насінням, живцями, відводками й щепленням. Висаджують їх на добре освітлені місця, на багатих і досить зволжених ґрунтах.

Ломиніс виноградолистий (*Clematis vitalba*)

Дерев'яниста ліана, що досягає в природі висоти 10 м. Росте в листяних і змішаних лісах, у заростях чагарників. Листки непарноперисті з яйцеподібними листочками. Квітки білі, слабо

ароматні, до 2 см у діаметрі. Цвіте з липня до кінця вересня. Плоди перисто-опушені сім'янки до 1,7 см завдовжки, дозрівають у серпні - вересні. Плодоносить із 4 років.

Ломиніс Жакмана (*Clematis x jackmanii*)

Вид гібридного походження, по опорі піднімається до 4 м. У природі не зустрічається. Листки непарноперисті, з 3-5 листочками. Квітки великі, до

14 см діаметром, звичайно зібрані по 3, можуть бути рожевими, фіолетово-пурпурними, ліловими, іноді строкатозабарвленими залежно від сорту.

Цвіте з початку червня до кінця жовтня. Плоди-сім'янки дозрівають у жовтні. Вони забезпечені довгими білоопушеними носиками, завдяки чому на сонці здобувають гарне срібliste забарвлення.

Цвіте на однолітніх пагонах, що часто обмерзають узимку, тому під зиму рекомендується обрізка до кореневої шийки й укриття кореневої системи.

Родина маслинкових (Elaeagnaceae Lindl)

Навесні часто повітря напоєне медовим ароматом, що виходить від невеликих дзвоникоподібних квіток лоху, котрі сидять на пагонах поодиноці або пучками. Зазвичай це вічнозелені або листопадні невеликі дерева, іноді чагарникоподібні, із черговим листорозміщенням, пагони деяких видів з колючками. Розводять лох посівом стратифікованого насіння, відводками, черешками. Всі види дуже світлолюбні й добре переносять посушливі умови. Використовуються головним чином як декоративні породи в живоплотах, поодинокі або в невеликих групах. Деякі види розводять як плодові дерева, а також для закріплення пісків, берегів рік, у полезахисному лісорозведенні в лісостепових і степових областях. Багато видів відмінні медоноси.

Лох вузьколистий (*Elaeagnus angustifolia* L.)

Ознаки: Невисоке, колюче, листопадне дерево третьої величини, до 10 м заввишки, зі стовбуром діаметром до 30 см, іноді багатостовбурне і зростає кущоподібно. Для цього виду характерні лінійні або ланцетні, до 8 см завдовжки й до 2 см завширшки листки, зверху сіро-зелені, вкриті срібlistими лусочками. Квітки по 1-3, дзвоникоподібні, ароматні, зовні срібlistі, зсередини жовтогарячі. Плоди - їстівні кістянки опукло-еліпсоїдальної форми із солодкуватою борошністою м'якоттю, незрілі вони срібlistі, при дозріванні стають жовто-бурими.

Поширення: Зустрічається головним чином по берегах рік, часто на пісках.

Загальні відомості: Це дуже світлолюбива засухо- і газостійка рослина, котра може рости там, де інші дерева гинуть від задимлення. Щільна й тверда буро-жовта деревина придатна для виготовлення стовпів, колів, столярних і токарських виробів, музичних інструментів. Камедь, що виділяється, використовується для готування фарб для поліграфічної й текстильної промисловості. З кори й листків одержують дубильні речовини. Листки містять 150-328 мг% вітаміну С. Із квіток добувається масло, котре використовують в парфумерії. Плоди містять до 60% цукру й 19,5% білків, уживаються в їжу в сирому вигляді, ідуть на готування компотів, киселів, вина й використовуються в кондитерській промисловості.

Час цвітіння: Травень-червень.

Родина барбарисових (Berberidaceae Torr. Et Gray)
Магонія падуболиста
(*Mahonia aquifolium*)

Ознаки: Гарний вічнозелений чагарник. Його блискучі, глянцеваі, щільні, шкірясті, темно-зелені зверху й матові, світло-зелені знизу листки складаються з 2-4 пар яйцеподібних листочків, що сидять на червонуватому черешку, по краю листочки виїмчасті, кожен виступ закінчується гострою, шкірястою колочкою. Жовті, діаметром близько 0,8 см, квітки зібрані в багатоквіткові кисти на кінцях пагонів. Темно-сині із сизим нальотом ягоди дозрівають у липні - серпні. Плодоносити починає з 3 років.

Загальні відомості: Магонія дуже легко розмножується літніми живцями, даючи 100% укорінення, а також кореневими паростками. Насіння висівають або під зиму, або після 2-3 місяців стратифікації, і тоді сіють навесні. У культурі використовується для низькорослих бордюрів, стрижених живоплотів і груп на тлі більш високих чагарників. Іде на букети й вінки. Плоди використовують у кондитерському виробництві. Магонія вимагає родючих ґрунтів, засухо- і тіньовитривала.

Час цвітіння: Травень-червень.

Родина таксодієвих (Taxodiaceae)
Метасеквойя найдавніша
(*Metasequoia glyptostroboides* Hu ET CHENG)

Ознаки: Листопадне хвойне дерево першої величини, заввишки до 30 м. Крона молодих дерев досить регулярна, конусоподібна зі стрункою вершиною, здається дуже розрідженою завдяки мутовчатому і досить рідкому розміщенню гілок. Гілки горизонтальні або злегка висхідні. Кора від білясто-коричневої до злегка жовто-коричневої, у нижній частині стовбура відшаровується дрібними поздовжніми смужками або плитками. Стовбур нижче місця розгалуження має надзвичайно багато поглиблень. Пагони світло-червонуваті або білувато-пурпурові, дуже тонкі й ніжні, злегка сплюснені. Хвоїнки дворядні на супротивних укорочених пагонах, разом з якими їх восени дерево скидає. Окремі хвоїнки завдовжки 1-3 см, лінійні, плоскі, кінці округлені або злегка загострені, надзвичайно м'які, завширшки близько 2 мм, спочатку світло-зелені, пізніше стають трохи темнішими. Осіннє вбрання залежно від

місцезнаходження й погодних умов буває жовтим, блідо-жовтим, світло-рожевим або червоним. Чоловічі суцвіття згруповані по декілька штук біля основи кінцевого пагона, невеликі, округлі. Жіночі шишки на довгих черешках, округлі або злегка каплеподібні, подовжені, завдовжки до 2,5 см, складаються з декількох дуже широких лусочок, у період дозрівання світло-коричневі. **Поширення:** Добре розмножується вегетативним шляхом за допомогою живців. Цей спосіб розмноження має велике значення для садівничого розведення. **Час цвітіння:** Квітень - травень. **Загальні відомості:** Метасеквойя - жива копалина, релікт, її скам'янілі предки були відомі раніше сучасних представників цієї родинної групи. Окам'янілі листки, схожі на листки метасеквойї, знаходять практично всюди, де ведуть розробку буровугільних шарів.

Родина бобових (Fabaceae)
Міміза, або акація сріблиста
(*Acacia dealbata* LINK.)

Ознаки: Вічнозелене листяне дерево третьої величини, заввишки 10-12 м, із широкою, конусоподібною, частіше дещо нерівномірною кроною, що, особливо в старих екземплярів, розділена на окремі сектори.

Гілки досить довгі й стрункі, спочатку висхідні, а пізніше такі, що опускаються. Кора в молодих дерев надзвичайно світла, блакитнувато-зелена або чорнувата й розсічена глибокими поздовжніми тріщинами й борознами. Пагони незвичайні, зеленуваті або білясто-зелені, із щільним, дуже тонким ніжним опушенням.

Листки дуже великі, завдовжки 10-15 см, завширшки 5 см, чергові, двічіперисті (а іноді навіть тричіперисті). З кожної сторони черешка сидять по 10-12 пір'їн першого порядку, на кожному з яких розташовується по 20-30 маленьких пір'їнок завдовжки близько 3 мм, вузьколінійних, по обидва боки (по пазухах) з ніжним срібlistим опушенням (звідси назва), і

тому вони здаються світлими жовто-зеленими до блакитнуватих.

Квітки симетричні по променях і дуже маленькі, з багатьма тичинками, від світло-жовтих до золотаво-жовтих, зібрані по декілька штук у маленькі кулясті суцвіття завширшки 3-5 мм, які, у свою чергу, утворюють більші суцвіття, що розташовуються на кінцях пагонів або в пазухах листків. Загальне суцвіття утворює кисть або мітелку.

Поширення: Часто культивується як декоративне дерево в парках, скверах і бульварах.

Час цвітіння: Січень - лютий.

Загальні відомості: Незвичайні жовті кисті вже взимку з'являються у квіткових магазинах. Їх називають «міміза», що не зовсім коректно з погляду ботаніки. Суцвіття акації - одні з ранніх квітів, що прикрашають свята й урочисті події. Будучи тропічною рослиною, що до того ж росте в посушливих регіонах, акації навчилися дуже своєрідно пристосовуватися до умов

навколишнього середовища. Вони не утворюють дрібноперистих листків, а просто перетворюють черешки й пазухи в широкі псевдолистки (таке явище відоме під назвою філоманія).

Родина розових (Rosaceae Juss)

До роду Мигдаль включають невеликі дерева й чагарники, іноді з колючками, у які перетворюються вкорочені пагони. Листки прості, чергові, за формою дуже різноманітні - від яйцеподібних до ланцетних, по краях залозисті. Квітки одиночні, білі або рожеві, навесні з'являються раніше листків. Плід - кістянка, вкрита сухою бархатистою оболонкою. Всі мигдалі засуhostійкі й світлолюбні, ростуть зазвичай по схилах гір, по ярах, часто утворюють чагарникові зарості. Відомий як цінна горіхоплідна рослина, мигдаль звичайний використовується і як плодова, і як декоративна рослина. Більше стійкими до морозних зим виявляються інші види, плоди яких не вживаються в їжу, але за декоративністю, барвистістю цвітіння не уступають йому. Вони також висаджуються в містах в алейних посадках, у групах, окремо взятими рослинами, у живоплотах і навіть у бордюрах. У парках вони добре виглядають, коли висаджені на узліссях. З найбільш поширених зустрічаються в озелененні мигдаль низький і мигдаль трилопатевий.

Мигдаль низький (*Amygdalus nana*)

Ознаки: Це чагарник, що виправдовуючи свою назву, дійсно не перевищує 1 м.

Поширення: Утворює у природі зарості в степовій зоні, де росте на відкритих просторах, надаючи перевагу добре освітленим сонцем ярам, балкам, на багатих чорноземних ґрунтах. Уже в XVII в. він був використаний у культурі за свої гарні яскраво-рожеві рясні квітки, що з'являються наприкінці травня. Краще цвіте на сонячних місцях. Квітки одиночні, сидять на коротких гілочках. Після відцвітання утворюються округлі або яйцеподібні, діаметром до 2 см, густожорсткооволосисти плоди - кістянки, що дозрівають у вересні. Під волохатою верхньою оболонкою перебуває тверда, кам'яниста, сітчасто-борозниста кісточка, усередині якої

укладене неїстівне, гірке ядро, багате мигдалевою олією. Листки лінійно-ланцетні або ланцетні, до 6 см завдовжки, 0,5-2 см завширшки, по краю городчасто-пильчасті.

Загальні відомості: Цей вид - один із самих зимостійких видів мигдалю, тому іноді використовується як підщепа для підвищення стійкості малозимостійких сортів абрикоса. До того ж він дуже засуhostійкий, тому може застосовуватися в озелененні навіть на півдні без поливу. Добре розмножується насінням, що висівають навесні після 3-4 місяців стратифікації. У цьому випадку сходи з'являються вже через 10-12 днів. Рекомендується для створення груп.

Час цвітіння: Березень.

Мигдаль трилопатевий (*Amygdalus triloba* Ricker)

Ознаки: Це невелике деревце до 5 м заввишки, із широкоеліптичними або оберненояйцеподібними, звичайно трилопатевими, двоякопильчастими листками, опушеними знизу. Квітки дуже яскраві,

рожеві, з'являються вони в травні, сидять по 1-2 на коротких квітконіжках. Плоди, що утворюються після відцвітання, теж декоративні завдяки яскраво-червоному забарвленню, але, як й у мигдалю

низького, вони неїстівні й гіркі. Дозрівають у вересні.

Загальні відомості: Особливо гарна махрова форма мигдалю трилопатевого, котра, як й основний вид, легко розмножується літніми живцями. Немахровий мигдаль можна розмножувати й насінням, що висівають під зиму. Лише сіянці мають потребу в легкому вкритті, дорослі рослини добре переносять зими. Рекомендується для створення груп, але гарні й одиночні кущі, котрі добре видно з усіх сторін.

Час цвітіння: Травень.

Родина магнолієвих (Magnoliaceae)

Магнолія кобус (*Magnolia kobus* DC.)

Ознаки: Дерево другої величини, заввишки 10-15 м. (На батьківщині в Японії і Кореї досягає 25 м.). Крона яйцеподібно-подовжена. Гілки тонкі, голі. Бруньки листові і квіткові опушені. Листки широко-оберненояйцеподібні, біля основи клиноподібні, завдовжки 10-12 см, завширшки 5-6 см. Зверху темно-зелені, знизу – світло-зелені, на вершині короткозагострені. Черешок листка голий, тонкий, завдовжки 2-3 см. Молоді пагони, бруньки, листки і кора при розтиранні приємно пахнуть. Квітки молочно-білі, до 10-12 см в діаметрі, майже не пахнуть, з'являються до розпускання листя.

Час цвітіння: Травень.

Загальні відомості: Плоди – скручені збірні листівки. Насіння шароподібне, дещо подовжене, чорне, в червоній м'ясистій оболонці, звисає з плодів на нитках, дозріває в вересні. Вага 1000 штук насінин біля 60 г, схожість насіння до 85%.

Магнолія кобус один із найбільш холодостійких видів, котрий цілком акліматизувався в умовах України. Вона не лише рясно цвіте і плодоносить в дендросадах, парках і скверах, але й зустрічається в лісових насадженнях.

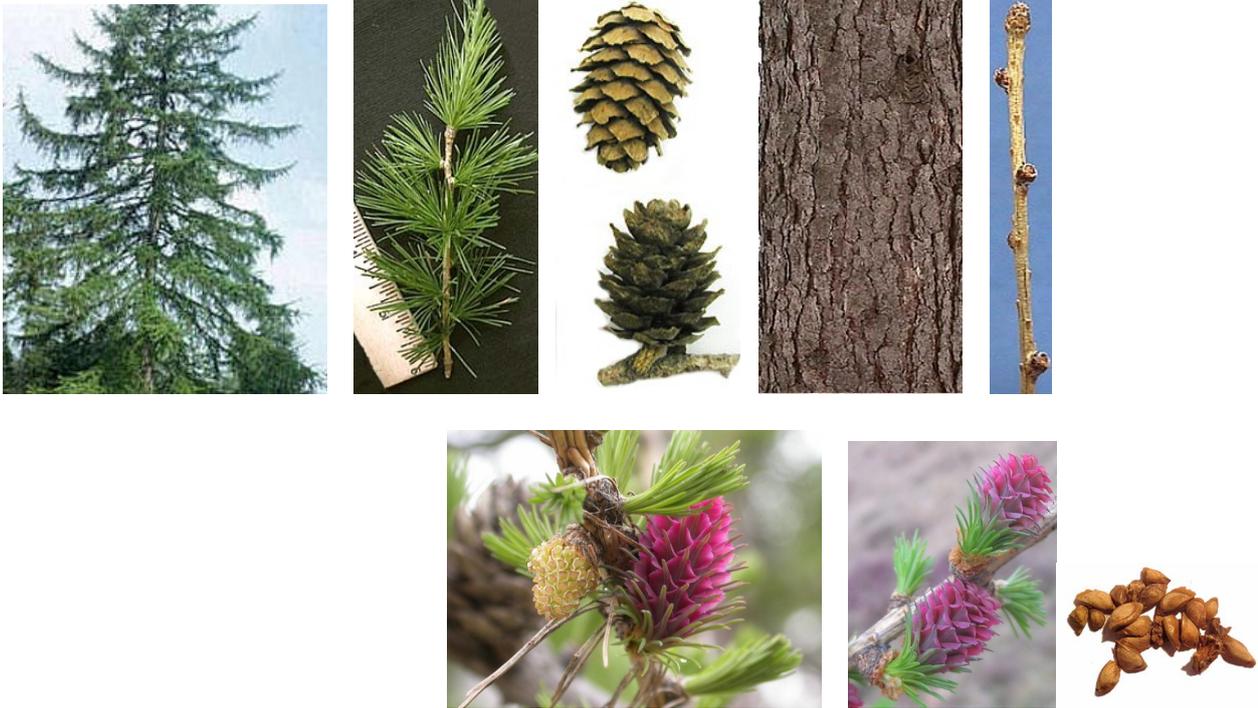
Швидкоросла, відносно світлолюбива, досить вибаглива до ґрунтів, посухонестійка. Витримує мікроклімат великих міст.

Використовується в садово-парковій справі та при озелененні. Висаджують крупномірними саджанцями.

Розмножується насінням, котре перед посівом стратифікують протягом 5-6 тижнів.

Має цінну деревину з красивою текстурою, добре полірується.

Родина соснових (Pinaceae Lindl)
Модрина європейська
(*Larix decidua* Mill.)

Ознаки: Листопадне хвойне дерево першої величини заввишки до 40 м, зі стрункою конусоподібною або пірамідальною високопіднятою кроною з рівномірною гіллястістю. Нижні старі гілки провисають, піднімаючись вгору на кінцях, гілки середнього ярусу розташовані горизонтально, і тільки у верхівковій зоні гілки спрямовані вгору під кутом до стовбура. Гілкування змішане; крім мутовок зустрічається багато міжмутовчатих пагонів. Кора спочатку гладенька, сіро- або зелено-коричнева, пізніше рожево-коричнева, глибоко тріщинувата, луската. Пагони кольору соломи, голі, місцями борознисті. Хвоїнки м'які, завдовжки 2-3 см, розташовуються пучками по 20-60 штук на вкорочених пагонах або по одній, але досить щільно на подовжених пагонах, тупі або трохи загострені, яскраво-зелені, знизу із двома більш світлими лініями устячок. Жіночі шишки спочатку кармінно-червоні, у період дозрівання темно-коричневі, розміром 3 x 2 см, конічні або яйцеподібні, часто розташовуються групами на гілках і пагонах, зберігаються на дереві протягом декількох років. Лусочки шишок округлі, слабкоприлягаючі, покриті тонким сітчастим малюнком.

Місцеперебування: Зустрічається досить часто, іноді є основним деревом у регіонах з теплим літом

і сухим повітрям на не кислих насичених ґрунтах. Поширена в Альпах, Татрах і Карпатах. Культури зустрічаються по всій Україні.

Поширення: Завдяки культивуванню зараз широко поширена й зустрічається майже всюди.

Час цвітіння: Березень – квітень.

Квітує одночасно з розпусканням хвої. Шишки досягають у вересні, але насіння з них висипається лише навесні наступного року. З 1 кг шишок добувають 50-80 г знекриленого насіння, котре має низьку (біля 20%) схожість.

Загальні відомості: Модрина - єдине європейське хвойне дерево, що восени скидає хвою. До цього хвоїнки інтенсивно жовтіють, що створює чарівне багатство фарб ландшафту. У великих містах модрина не досягають великої висоти через забруднення повітря.

Дуже світлолюбива порода. У Лісостепу на понижених місцях потерпає від заморозків. До ґрунтів не вимоглива. Вимоглива до вологості ґрунтів.

Доживає до 600 років. Деревина важка, довговічна, міцна, з високими механічними характеристиками. Це цінна для лісгосподарського виробництва порода. Найбільшої продуктивності досягають змішані лісостани.

Родина соснових (Pinaceae Lindl)
Модрина японська, або тонколуската
(*Larix leptolepis* (GORD.) L. JAPONICA. (CARR.)

Ознаки: Листопадне хвойне дерево першої величини, заввишки до 40 м із широкою конусоподібною кроною, стрункіше, ніж описаний вище вид. Кінцеві пагони вниз не опускаються. Нижні гілки крилаті й висхідні на кінцях. Середні гілки розкидисті. Кора червонясто-коричнева, що лупиться й іноді відокремлюється невеликими поздовжніми лусочками. Молоді пагони й гілки значно темніші, ніж у попереднього виду, найчастіше темні, оранжево-червоні до коричнюватих або коричнювато-пурпурні із сірим нальотом, тому цей вид й у зимовому вбранні сильно відрізняється від європейської модрини. Бруньки на пагонах загострені й конусоподібні, смолисті. Хвоїнки порівняно м'які, гострі або злегка округлені, зверху блакитнувато-зелені, ніколи не бувають трав'янисто-зеленими, знизу 2 білі устячка, завдовжки 2-3 см. Хвоїнки розташовані пучками по 30-40 штук на вкорочених пагонах, знизу мають 2 помітні світло-сірі поздовжні смужки. Жіночі шишки у великій кількості розташовані на верхніх частинах більш міцних гілок несмолисті, спочатку - світлі, червонуваті або жовтуваті, потім зелені або темно-жовті, а в період дозрівання коричневі, завширшки й заввишки по 3 см, розеткоподібні, більш плоскі, ніж у попереднього виду. Лусочки шишок по краях відвернені назовні.

Насіння має високу схожість.

Поширення: З деяких пір цей вид модрини широко культивують, тому що в зрості він помітно перевершує свого європейського родича. Це швидкоростучий, технічно цінний інтродуцент, котрий вже в 35-40 років досягає стану технічної стиглості. В умовах України росте краще і швидше, ніж на батьківщині (на острові Хонсю).

Час цвітіння: Березень.

Загальні відомості: Модрина японська менш чутлива до впливу промислового забруднення повітря в порівнянні з європейським видом, і тому її все частіше висаджують у міських парках. За наявними відомостями, модрини більше стійкі й до кислотних опадів, ніж інші місцеві або привізні хвойні породи. Крім того, наприкінці вегетаційного періоду модрини завжди скидають хвою, завдяки чому шкідливі речовини не можуть у такому сильному ступені накопичуватися в тілі дерева, як це відбувається у видів з багаторічними голками. Деревина модрини вважається матеріалом, особливо стійким до шкідливих впливів навколишнього середовища. Завдяки своїй стійкості використовується як будівельна деревина. Для породи не характерна закомелістість, що є характерним для модрини європейської. Без суттєвих пошкоджень витримує морози і придатна для утворення високопродуктивних лісостанів.

Родина розових (Rosaceae Juss)
Мушмула звичайна, або німецька
(*Mespilus germanica* L.)

Ознаки: Це невелике колюче деревце або чагарник до 4-5 м заввишки з густо повстисто-опушеними пагонами й еліптичними або ланцетними листками до 10-14 см завдовжки. У природних умовах росте у світлих дубово-грабових лісах на узліссях, у заростях чагарників. Зверху листки темно-зелені блискучі, знизу світліші. Квітки одиночні, білі, діаметром до 5 см.

Час цвітіння: Травень - червень.

Загальні відомості: Яблукоподібні або грушоподібні плоди до 3 см діаметром можуть мати різне забарвлення: жовтувате, коричневе, буре, темно-зелене. Вони їстівні, після морозів приємні на смак. Дозрівають у жовтні.

Плодоносить починаючи з 9 років. Виведені безколючкові форми. Розмножується посівом стратифікованого насіння навесні або посівом під зиму, літніми живцями, кореневими паростками. Для одержання штамбових форм прищеплюють на голді. Краще росте на багатих ґрунтах з достатнім зволоженням, світлолюбна, зимостійка. Спеціальної обрізки не потрібно. Виносить помірне забруднення повітря. Використовується в одиночних посадках, групах, живоплотах. Плоди придатні для готування компотів, сиропів, повидла.

Поширення: Батьківщина - Середня Азія і Кавказ, де росте на узліссях широколистяних лісів. В Україні культивується в якості декоративного і плодового дерева практично повсюди.

Родина маслинкових (Elaeagnaceae Lindl) Обліпіха крушиноподібна (Hipporhae rhamnoides L.)

Ознаки: Листопадні чагарники або невеликі дерева, як правило, з колючими гілками, простими, цільними, лінійно-ланцетними листками, завдовжки 4-5 см, завширшки 1-2 см, котрі зверху зелені, а знизу бурувато-сріблясті. Молоді пагони вкриті сріблястими лусочками й зірчастими волосинками. Обліпіха - дводомна рослина, і тому, щоб одержати плоди, необхідно мати чоловічі й жіночі кущі. Тому краще розводити обліпіху живцями, беручи їх з екземплярів відомої статі. Жовтувато-зеленуваті квітки дрібні, непоказні. Плоди - соковиті, жовті або жовтогарячі кістянки із приємним смаком й ароматом. Розводять обліпіху як посівом стратифікованого насіння, так і живцями та кореневими паростками.

Це невелике, до 6 м заввишки, деревце або чагарник з дуже колючими гілками й пагонами. Молоді, срібlistі від луски, а потім іржаво-бурі пагони разом з більш старими дугасто вигнутими гілками утворюють намет. У старості дерева втрачають стрункість, стовбури їх схиляються до землі, викривляються й утворюють важкопрохідні зарості.

Листки прості, лінійні або лінійно-ланцетні, до 8 см завдовжки й 0,8 см завширшки, із загорненими краями, зверху срібlistо темно-зелені, знизу

жовтувато-срібlistо-білі від лускатого опушення. Чоловічі квітки в колосках. Зеленуваті, непоказні жіночі квітки зібрані по 2-5 у пазухах листків або колочок.

Час цвітіння: Травень - червень.

Загальні відомості: Восени утворюються соковиті, округлі або яйцеподібні, жовті або жовтогарячі плоди-кістянки, котрі обліплюють пагони знизу доверху, звідси ця рослина й одержала свою назву. Плоди діаметром до 1 см, кисло-солодкі, із присмаком ананаса. Вони містять до 3,5% цукрів, 2,6% кислот, 8% жирної олії, до 450 мг% вітаміну С. Уживаються плоди в їжу сирими й обробленими, з них готують варення, желе, киселі, соки, пастилу, вино. Олія з насіння обліпіхи - гарний засіб від опіків, порізів, усякого роду ран, виразок. Із плодів одержують жовту фарбу.

Місцеперебування: У культурі обліпіхи використовується дуже давно. Як декоративна рослина може висаджуватися в садах і парках одиничними рослинами й групами, придатна для стрижених огорож, для зміцнення пісків, укосів. Має здатність давати додаткові корені, добре зміцнює ґрунт. Азотозбирач, світлолюбна морозостійка, солевитривала порода.

Родина вербових (Salicaceae Lindl)

Осика

(*Populus tremula* L.)

Ознаки: Дерево першої величини, заввишки до 30 м. Крона спочатку дуже рідкогілляста й світла завдяки широко розставленим гілкам, надалі конусоподібна, а потім округла й нерівномірно-багатоярусна. Стовбур рідко повністю прямий, частіше є незначною мірою шаблевидним. Нижні гілки горизонтальні, верхні - круто висхідні. Кора гола, досить гладенька, трохи блискуча, сіро-зелена, з багатьма горбиками, навіть у старих дерев без тріщин і не розсічена на поля. Пагони блискучі, темно-коричнево-червонуваті, із прилягаючими вузькими бруньками. Листки завдовжки 3-10 см, на довгих черешках, біля основи найчастіше серцеподібні, в іншому випадку округлі або яйцеподібні з дуже короткою, такою, що тільки-но намітилася верхівкою, тупо-пильчасто-городчасті або дрібновиїмчасті, зверху матові сіро-зелені або зазвичай зеленого кольору, знизу завжди значно світліші, але голі. Рослина дводомна. Чоловічі сережки розвиваються у великій кількості, сіро-білі з пурпурно-червоними пильовиками. Жіночі сережки завдовжки 4 см, зеленуваті, у період дозрівання подовжуються до 12 см.

Місцеперебування: Осика - ідеальна рослина для слабозвинених ґрунтів, вона любить пухкі ґрунти на освітлених ділянках.

Поширення: Найбільш широко поширена на вирубках, окраїнах лісосік, осипах або в живоплотах.

Час цвітіння: Березень - квітень.

Загальні відомості: Осика - дуже світлолюбне дерево й практично не переносить затінення. Одночасно це дуже швидкоростуче дерево, не занадто вибагливе до якості ґрунту. Жіночі рослини дають велику кількість крилатого насіння, яке на початку літа розноситься вітром. З урахуванням цих властивостей осика можна вважати майже ідеальним піонерним деревом. Усюди на

занедбаних ділянках, у відпрацьованих кар'єрах або уздовж доріг за короткий час виростають щільні густі насадження осики й берези. Як тільки на території, захопленої цими двома породами, зійдуть і виростуть інші дерева, починається запекла конкурентна боротьба. Через те, що швидкорослі, але недовговічні піонерні дерева не витримують довгої конкуренції, через кілька років або десятиліть вони поступаються місцем іншим породам. Деревина осики - типове м'яке дерево. Після висихання вона стає дуже легкою й добре піддається обробці. З неї виробляють сірники. В молодому віці росте швидко, а після 50 років ріст майже призупиняється, доживає до 100-120 років. Світлолюбива, морозостійка, маловибаглива до родючості ґрунту. Має плачучу і пірамідальну форми.

Родина розових (Rosaceae Juss)
Персик звичайний
(*Prunus persica* (L.) WATSON)

Ознаки: Невелике дерево з дуже низькою, широкою, розкидистою кроною, часто зустрічається у вигляді чагарнику з коротким стовбуром, що розгалужується майже від самого ґрунту на багато гілок однакової товщини. Залежно від форми досягає у висоту 3-6 м. Пагони досить прямі, гладенькі, на сонячній стороні червоно-коричневі, в інших місцях зелені або коричнево-зелені. Кора спочатку гладенька, сіро-коричнева, потім усе більше розсічена борозенками й тріщинками.

Листки завдовжки 5-15 см, завширшки всього 2-4 см, вузьколанцетні, саме широке місце приблизно посередині або трохи вище, гострі, по краю дрібнопильчасті, частіше гладенькі, іноді шорсткуваті або (при частих поразках хворобами) сильно гофровані. Черешки листків завдовжки близько 1,5 см, із залозками.

Квітки розміщуються зазвичай по 1-2, завширшки 2-3,5 см, цвітуть до розпускання листків. Пелюстки білуваті, рожеві або інтенсивно червонуваті, із внутрішньої й зовнішньої сторони однакового кольору.

Плід – кістянка, залежно від сорту товщиною 4-8 см, кулястий, трохи довгастий, сильно опушений, блідо-зеленуватий, жовтий або червонуватий. Кісточка із глибокою борозенкою.

Поширення: Точне походження персика невідомо. Припускають, що дикоростуча форма прийшла з Китаю або із заходу Центральної Азії. Віддавна це дерево культивують, зараз особливо великі плантації є в Середземномор'ї. Різні сорти розводять у плодових садах у Центральній Європі й ще далі до півночі.

Час цвітіння: Березень - травень.

Родина платанових (Platanaceae Lindl)
Платан кленолистий , або гібридний
(*Platanus acerifolia* Willd.)

Ознаки: Дуже гарне, величне листяне дерево першої величини, заввишки більше 30 м, у сприятливих умовах навіть більше 40 м. Крона дуже широка й високошатроподібна, часто багатоярусна, у старих дерев величезних розмірів. Стовбур зазвичай досить прямий, його майже завжди можна простежити до середини крони. Кора спочатку сіро-коричнева або світло-коричнева, така, що потім відшаровується тонкими, досить великими округлими шматками й пластинками, через що на стовбурі й великих гілках залишаються світло-жовті плями. Пагони блідо-зелені або коричнюваті, спочатку щільно опушені. Бруньки овальні, завдовжки близько 7 мм, червоно-коричневі, зі злегка вигнутою верхівкою. Листки чергові (на відміну від схожих на нього видів клена!), завдовжки 15-20 см, іноді завширшки більше, ніж завдовжки, у цілому округлих обрисів, долонеподібні, розділені найчастіше на 3-5 (7) широкотрикутних лопат різних розмірів, з

виїмками, що доходять максимум до середини листової пластинки. Верхня сторона листків гладенька й блискуча, зелена; нижня - світліша й найчастіше гладенька. Квітки зібрані в кулясті голівки. Чоловічі суцвіття жовтуваті, жіночі - у період цвітіння жовтуваті або кармінно-червоні. Плоди також кулясті, коричневі, по одному або по двоє, такі, що звисають на довгих ніжках.

Час цвітіння: Травень.

Загальні відомості: Природні місцезоселення цього виду невідомі. Вважають, що він є гібридом східного і західного платанів. Платан гібридний - порівняно швидкозростає дерево. Він краще переносить сильне забруднення навколишнього середовища пилом і різними шкідливими речовинами вихлопних газів, ніж інші види дерев, і тому його висаджують в великих містах на вулицях й у парках. Деревина платана гібридного досить стійка й міцна. Коричнювату деревину ядра охоче використовують для виготовлення меблів, а

фанеру, отриману з дуже світлої заболоні, часто застосовують для інкрустації.

Платанова фанера за своєю якістю не поступається горіховій, тому це одне з найцінніших дерев для лісорозведення в Україні.

Родина платанових (Platanaceae Lindl) Платан східний, або чинара (*Platanus orientalis* L.)

Ознаки: Дуже гарне, розкидисте дерево першої величини, заввишки 25-50 м, з діаметром стовбура до 4 м. Крона сильно розвинена, кіляста. Стовбур мінливої форми, вкритий зеленувато-бурою корою, котра відшаровується великими пластинами. Молоді пагони опушені. Листки змінюються в залежності від віку і розміщення на гілках і пагонах (3-5, рідше 7-лопатеві); лопаті глибоко розчленовані, завдовжки вони більші, ніж завширшки; по краях з зубцями різної величини, біля основи серцеподібні, клиноподібні або прямокутні; завдовжки 11-25 см і майже стільки завширшки. Черешки опушені, завдовжки 5-15 см. Молоді листи вкриті з обох сторін пушком, пізніше голі, зверху зелені, знизу світло-зелені. Квітки роздільностатеві; чоловічі – дрібні, кулясті, зеленуваті голівки; жіночі – схожі на чоловічі, але трохи крупніші, звисають на довгих квітконіжках.

Час цвітіння: Травень.

Загальні відомості: Кулясті суліддя (голівки), на довгих черешках, 1-1,5 см у діаметрі, по 3-5 (рідше 6) штук. Насіння - подовжені, опушені горішки. Дозрівають восени. Сходи із двома лінійно-довгастими сім'ядолями. Перші листки оберненояйцеподібні, у верхній половині зубчасті, біля основи клиноподібні. Платан східний - швидкоростуча порода, в оптимальних умовах доживає до 2000 років. Теплолюбний, росте на родючих ґрунтах. Виносить засолені ґрунти, засухостійкий. Стійкий до забруднення повітря пилом і димом. Розмножується насінням, живцями, відводками й шляхом щеплень. Деревина ядрова, легка, досить тверда, має гарну текстуру, цінується в народному господарстві. Платан східний, як і інші платани, дуже декоративний, його використовують у зеленому будівництві в південних районах України. Добре росте в рівнинній частині Закарпаття.

Платан західний (*Platanus occidentalis* L.)

Ознаки: Дерево першої величини, заввишки до 30 м. Крона яйцеподібна, пізніше ширококуляста. Стовбур сформований краще, ніж у платана східного. Кора на стовбурі й гілках кремово-біла, відшаровується дрібними пластинками; у старих дерев

кора біля основи стовбура товста, темно-коричнева, тріщинувата. Нагадує попередній вид, але відрізняється листами, плодами, насінням та більш високою морозостійкістю. Листки 3-5-лопатеві, завдов-

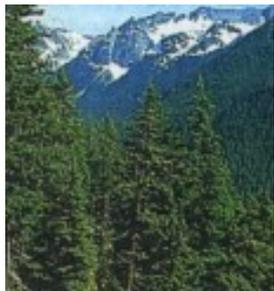
жки й завширшки 10-25 см; лопати широкотрикутні. Квітки такі ж, як у платана східного.

Час цвітіння: Травень.

Загальні відомості: Плоди голівки діаметром до 3 см, по 1-2 шт., висять на гілках майже цілу зиму. Насіння більше ніж у платана східного. Схожість насіння невисока. Платан західний більш морозовитривалий, менш засухоустійкий, придатний не

тільки для зеленого будівництва, але й для лісових посадок у Прикарпатті й Закарпатті. Рекомендується висаджувати його на сонячних місцях із грабом і буком на родючих ґрунтах (у типах умов місцезростання Д₂₋₃). У садово-парковому будівництві ефектно гармоніює в змішаних групах з буком, дубом, липою, кленом срібlistим, ялиною, сосною веймутовою й іншими породами.

Родина соснових (Pinaceae Lindl) Псевдотсуга тисолиста (дугласія) (*Pseudotsuga menziesii* (MIRB.) FRANCO)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево заввишки до 50 м. На батьківщині в Північній Америці в пралісах досягає висоти 110-117 м, при цьому діаметр становить 5 м. Крона при такій висоті досить струнка й прямолінійна, рівномірно конусоподібна, не дуже загострена до вершини. Гілки, як у сосен й ялин, мають мутовчасте розташування, ярусами, на молодих деревах майже горизонтальне, на старих гілки висхідні або (особливо у верхівковому ярусі) похило висхідні. Кора на молодих деревах досить гладенька, темно-сіра до зелено-сірої із численними смоляними пухирцями, на старих деревах грубо тріщинувата й борозниста, у зовсім старих дерев глибокого чорно-коричневого кольору зі світлішими, іноді жовтогарячими тріщинами.

Молоді пагони буро-коричневі, старші - світло-зелені, часто опушені. Бруньки веретеноподібні, гострі, блискучі, завдовжки 5-7 мм, вкриті лусочками як у бука.

Хвоїнки завдовжки 2-3 см, плоскі, іноді більше, м'які й гнучкі, досить вузькі й тонкі, по обидва боки борознисті, середньо- або темно-зелені, найчастіше

матові, злегка загострені, з двома білуватими смужками. Біля основи хвоїнки є черешок. При розтиранні приємно пахнуть апельсином. Чоловічі квітки зібрані в ніжні жовтувато-коричневі шишки, що висять по декілька штук на кінцях пагонів.

Жіночі суцвіття розкидані як краплі фарби на верхівкам пагонів, вони зеленуваті із червонясто-білими лусочками. Дозріла шишка завдовжки близько 8 см і завширшки до 3 см, світло-коричнева, подовжено-циліндрична, звисаюча, відокремлюється цілком. Насінневі лусочки дуже широкі, округлі. Вкривні лусочки подовжені, трилопатеві, далеко виступають за насіння й надають шишкам псевдотсуги незабутній вигляд. Насіння дозріває у перший рік.

Поширення: Уже давно культивується в садах і парках.

Час цвітіння: Травень.

Загальні відомості: Найвища псевдотсуга, яку коли-небудь знаходили й, на жаль, зрубали, досягала у висоту 133 м й, отже, була одним з найвищих дерев, що ростуть на Землі. У потужних дорослих екземплярів діаметр стовбура біля основи

доходить до 4,5-5 м. Деревину використовують так

само, як деревину сосен.

Родина розових (Rosaceae Juss)
Пухироплідник калинолистий, або спірея калинолиста
(*Physocarpus opulifolius*)

Ознаки: Пухироплідник — один із самих широко розповсюджених у культурі чагарників, до 3 м заввишки, з округлою, густою, кулястою кроною й дугасто вигнутими гілками. Його широко-ййцеподібні, з 3-5 лопатами, листки схожі на листки смородини або калини, досягають довжини 4-7 см, середня частка трохи більше витягнута, край листка пильчасто-зубчастий. Білі, злегка кремуваті двостатеві квітки до 1,2 см діаметром, зібрані в густі опуклі щиткоподібні суцвіття. Чагарник дуже декоративний не тільки під час цвітіння або восени золотавим забарвленням листя, але також роздутими плодами-листіквітками, що мають до повного дозрівання яскраво-червоний колір. Насіння дрібне, тверде, блискуче. Дозріває у серпні - вересні.

Загальні відомості: Цвісти й плодоносити починає з 4 років. Пухироплідник уведений у культуру в середині XIX в. Його можна зустріти в містах

повсюдно. Успішно розмножується насінням, котре висівають без стратифікації навесні, сходи з'являються через місяць. Добре укорінюються й літні живці. Дуже ефектні поодинокі стоячі, добре розвинені великі кущі пухироплідника. Особливо цікаві форми із золотавими листками або з листками із золотаво-жовтим краєм.

Це швидкоростучий, морозостійкий, маловибагливий до родючості ґрунтів, засухостійкий кущ. Добре переносить забруднення димом і газами, стрижку і формування крони.

Походить з Північної Америки, добре акліматизований в Україні. Розмножується насінням і вегетативно. Його широко використовують в зеленому будівництві великих міст і промислових районів, висаджують на узліссях великих груп, солітерами, використовують в живоплотах.

Час цвітіння: Червень-липень.

Родина вересових (Fricaceae)
Рододендрон даурський
(Rhododendron dauricum)

Ознаки: Один із самих стійких і раноцвітучих листопадних рододендронів. Невеликі, до 3 см завдовжки, листки зверху темно-зелені, блискучі, немов би шкірясті, восени здобувають жовте або червоне забарвлення.

Квітки його з'являються навесні, вони мають рожево-лілове забарвлення, без аромату, але добре виділяються на тлі ще безлистої чагарнику. Голі гілочки цього рододендрона, неправильно називаного в народі багном, часто продаються в містах навесні. Поставлені у воду, вони незабаром покриваються квітками. Плодики - непоказні

коричневі коробочки з масою дрібного насіння - дозрівають восени, у жовтні. Життєздатність насіння вище 90%, укорінюваність літніх живців близько 100%.

Загальні відомості: Цвіте й плодоносить з 3-5 років. Рекомендується для одиночних посадок і груп. Тіньовитривалий, але краще саджати в напівтіні. Вимагає помірного регулярного поливу. Ґрунти повинні бути легкими - суміш піску й торфу в рівних кількостях.

Час цвітіння: Квітень - травень

Рододендрон жовтий, або азалія понтійська
(Rhododendron luteum)

Ознаки: Один з листопадних рододендронів, що досягають висоти 2-3 м, росте в підліску з дубом, буком, каштаном. Може також утворювати густий підлісок у яличниках і сосняках, віддаючи перевагу вологим, напівосвітленим місцям. На галявинах у лісі часто розростається, утворюючи непрохідні зарості. Молоді пагони залізисто-

волохаті. Листки продовгуватоланцетні, до 12 см завдовжки й до 4 см завширшки, по краю дрібнопильчасті й війчасті, по обидва боки опушені притиснутими волосинками. Восени листки стають червоними. Квітки лійкоподібні за формою, яскраво-жовті, із плямою усередині, дуже запахні,

досягають діаметра 5 см, розпускаються одночасно з появою листків.

Час цвітіння: Травень - червень.

Загальні відомості: Ядовитий. Цвіте й плодоносить із 8 років. Плоди, що дозрівають у жовтні, довгасто-циліндричні коробочки до 2,5 см завдовжки. Створено багато декоративних сортів за участю цього виду. Розмножується весняним посівом насіння без попередньої стратифікації, сходи з'являються через місяць. Укорінюваність

живців дуже низька - не більше 10%. Висаджують рододендрон жовтий одиночними кущами або групами на газоні. Красиво виглядають на тлі хвойних рослин. Уведений у культуру в сімдесяті роки минулого століття.

Природні зарості в Україні збереглися в північно-західній частині Рівненської та Житомирської областей. Рoste в низинних вологих місцях в сосново-дубових насадженнях.

Родина самшитових (Buxaceae Dumort)

Самшит вічнозелений (*Buxus sempervirens*)

Ознаки: У самшитовому гаю на його батьківщині навіть у сонячний жаркий день панує напівморок, створюваний густою кроною самшиту - вічнозеленого дерева, що в умовах України росте, як правило, кущоподібно (за виключенням південного узбережжя Криму, де може рости деревцем заввишки в 6-10 м.), із щільними, шкірястими листками. Усього в роді налічується близько 30 видів.

Загальні відомості: Цінується за густу гарну крону, блискуче листя, здатність добре переносити стрижку, завдяки чому садівниками створюються вигадливі форми, що прикрашають багато південних парків. Дуже цінується щільна, важка, міцна й тверда деревина самшиту. Вона добре полірується й за кольором нагадує слонову кістку, іде на різні токарські вироби, використовується для інкрустації, а також з неї виготовляється цілий ряд виробів, що вимагають високої міцності. Кора й листки містять ряд алкалоїдів. Застосовується в народній медицині як проносний і потогінний засіб. Розмножується насінням, живцями, відводками, щепленням. Через швидку втрату схожості насіння варто висівати з осені.

Селиться в підліску гірських змішаних і листяних лісів, на родючих, вапнистих ґрунтах, добре переносячи навіть густу тінь граба, бука, ясена, липи. Росте на галечнику, піщаних і глинистих наносах від рівня моря до висоти 1000 м над рівнем моря. Це можуть бути дерева до 15 м заввишки, але частіше самшит росте невеликим деревцем до 6 м або навіть чагарником. Кора світло-жовта, на пагонах гладенька, на старих стовбурах дрібнотріщинувата. Листки за формою дуже варіюють, можуть бути еліптичними, яйцеподібними, ромбічними, ланцетними, до 3 см завдовжки й до 1,8 см завширшки. Край листа цільний, часто загострений. Зверху вони темно-зелені, блискучі, знизу світло-зелені, навіть жовтуваті, матові. Квітки до 0,2 см завдовжки, непоказні, зеленуваті, зібрані в колосоподібні суцвіття.

Плоди - яйцеподібні шкірясті коробочки, до 1 см завдовжки із чорним, блискучим насінням, дозрівають у вересні.

Місцеперебування: У культурі широко використовується як декоративна рослина в південних районах. Вимагає родючих, добре зволжених ґрунтів, дуже тіньовитривалий, теплолюбний. Використовується поодиноким, групами, у бордюрах, стрижених огорожах, у контейнерах.

Повільноростучий, довговічний, доживає до 600-800 років. В умовах міст переносить задимленість і запиленість

Час цвітіння: Червень.

Родина таксодієвих (Taxodiaceae) Секвоя вічнозелена, або червоне дерево (*Sequoia sempervirens* (LAMB.) ENDL.)

Ознаки: Вічнозелена хвойна рослина з порівняно широкою колоноподібною кроною. У молодих дерев, завдяки мутовчастому гілкуванню, крона здається дуже рівномірною й регулярною. Стовбур прямий, циліндричний, у старих екземплярів масивний й біля ґрунту завжди явно стовщений і такий, що догори поступово тоншає. На батьківщині дерево досягає у висоту більше 100 м і відноситься до найвищих дерев на нашій планеті. Кора старих дерев незвичайного рудувато-червоного або червоно-коричневого кольору, із глибокими поздовжніми борозенками, відокремлюється довгими тонкими волокнами, порівняно м'яка. Пагони нерівномірно-вильчасті, зелені, із прилягаючими покривними лусочками. Бічні пагони із плоскими дворядними хвоїнками. Хвоїнки завдовжки до 2 см, лінійні або ланцетні,

кінці загострені, зверху темно-зелені, злегка блискучі, знизу із двома явними білястими або сірими поздовжніми смужками. Чоловічі квітки розміщуються на кінцях молодих пагонів, жовті, завдовжки близько 2 мм. Жіночі шишки переважно на старих гілках, завдовжки 2-2,5 см, округлі й овальні, зі зморшкуватими, задерев'янілими, розташованими по спіралі лусочками, які в період дозрівання широко розкриваються.

Поширення: Починаючи з минулого століття секвою культивують у багатьох куточках Європи як декоративне й паркове дерево, але вона добре приживається тільки у вологих регіонах з м'якою зимою. В Україні зустрічається в Криму.

Час цвітіння: Лютий - березень.

Загальні відомості: Самий великий із відомих до цих пір представник цього виду досягав у висоту

майже 120 м з окружністю стовбура близько 20 м - його по праву називали мамонтовим вічнозеленим деревом. У зімкнутому деревостані такі гігантські дерева створювали вражаючу картину. Більша частина їхнього ареалу перебування перетворилася в національний парк і тому перебуває під охороною держави. Тут зберігаються від вирубки самі великі й вражаючі екземпляри. В Америці секвою вічнозелену називають червоною. Така назва викликана інтенсивним червоно-коричневим забарвленням

ядра деревини. Раніше її в основному використовували як будівельний матеріал, а зараз, завдяки узорчастості деревини з малюнком полум'я, застосовують для виготовлення меблів. Особливо привабливі кришки обідніх столів, виготовлені з розрізаного стовбура одного дерева. Секвою вічнозелену можна легко розмножувати й вегетативним способом за допомогою здервілих живців.

Родина таксодієвих (Taxodiaceae) Секвоядендрон гігантський, велінтонія, або мамонтове дерево (*Sequoiadendron giganteum* (LINDL.) BUCHHOLZ)

Ознаки: Одне з найбільших і довгоживучих (відомий екземпляр, котрий має вік 4900 років) дерев у світі. Вічнозелене хвойне дерево заввишки до 80 м, в діаметрі до 12 м. з конусоподібною кроною й порівняно щільним відгалуженням з невеликими просвітами. Стовбур біля основи помітно стовщений, потім різко й згодом поступово тоншає. Гілки в старих екземплярів розташовуються на досить великій висоті від ґрунту, міцні, у молодому віці мутувчасті, у зрілих літах нерівномірно відходять від стовбура. Кора незвичайно м'яка й товста (до 50 см), у старих дерев із глибокими борозенками, тріщинувата, різних відтінків від рудувато-червоних до бруднувато-темно-коричневих, відокремлюється волокнами. Молоді пагони дуже тверді й задерев'янілі, зеленувато-сірі. Хвоїнки розташовуються по спіралі або в 3 поздовжніх ряди, завдовжки 5-10 мм, ланцетні або лускаті, такі, що

поступово загострюються, з верхньої сторони плоскі, знизу з поздовжньою борозенкою, прилягають до нижніх кінців пагонів, поблизу від верхівки відстань між хвоїнками збільшується. Хвоїнки від темно-зелених до блакитнувато-зелених, іноді блискучі, при розтиранні пахнуть анісом. Чоловічі квітки завжди розміщуються по одному на кінцях пагонів. Жіночі шишки - по одній або по дві на стовщених кінцях, подовжені, конусоподібні, розміром приблизно 3 x 4 см, у період дозрівання темно-коричневі, щитки лусочок з явними колючими відростками.

Поширення: Секвоядендрон гігантський зустрічається зараз у природі на висоті від 1500 до 2500 м на західних схилах Сьєрра-Невади в Каліфорнії, але культивується в Європі майже всюди як декоративне й паркове дерево.

Час цвітіння: Березень - квітень.

Загальні відомості: Представники цього виду трохи нижчі від секвої вічнозеленої, але зате вони масивніші. Вихід деревини найбільшого з відомих екземплярів, «Генерал Шерман-три», відповідає приблизно виходу деревини ялини з половини гектара! Найбільш потужні екземпляри ростуть у

Національному парку в Каліфорнії, де вони перебувають під захистом держави.

Дуже декоративні, особливо восени, коли його крона набуває різнокольорових відтінків – від темно-зеленого до золотисто-жовтого і мідно-червоного.

В Україні росте в Закарпатті і в Криму.

Родина сумахових (Anacardiaceae Lindl)

Скумпія звичайна (*Cotinus coggygria* Scop.)

Ознаки: Великий чагарник заввишки 2-3 м, або невисоке дерево, до 10 м заввишки. Кора на гілках лущиться, пагони зелені або фіалкові. Коренева система дуже розвинута, поверхнева, коріння жовте. Росте на прогалинах, по узліссях, піднімається в гори до висоти 1000 м над рівнем моря. Дуже гарні великі, до 10 см завдовжки, округлі або яйцеподібні листки скумпії, улітку темно-сизо-зелені зверху й дещо світліші знизу, а восени вони стають багряними, яскраво-рожевими, пурпурними, іноді жовтими й навіть ліловими. Квіти двостатеві або одностатеві. Окремі дрібні жовтувато-білі або зеленуваті квітки непоказні, але разом утворюють конічне метільчасте суцвіття –

щось на зразок великого ажурного султана. Плоди дрібні, сухі кістянки до 0,5 см завдовжки. Дозрівають із серпня до вересня.

Загальні відомості: Цвіте й плодоносить скумпія з 6-8 років. Розмножується стратифікованим насінням, яке при весняному посіві проростає через 1 - 2 тижні, а також напівдеревілими живцями, відводками або розподілом кущів. Ґрунти повинні бути багаті кальцієм. Чагарник засуhostійкий і світлолюбний. Висаджують його поодиноким й групами, на узліссях, полезахисних смугах.

Листки містять до 40% танідів, придатних для дублення, а також до 92 мг% вітаміну В. Ефірні олії застосовуються в парфумерії. Деревина жовта,

ядро, з білуватою заболонню, кільцевосудинна. З деревини одержують барвники, що фарбують шкіру в жовті й жовтогарячі або коричневі тони. Деревина дуже стійка до гниття, використовується в інкрустаційних роботах, у токарських і столярних виробках.

Скупію почали вводити в культуру з 1650 р. Є форми із плакучими гілками, із золотавими та пурпурними листками.

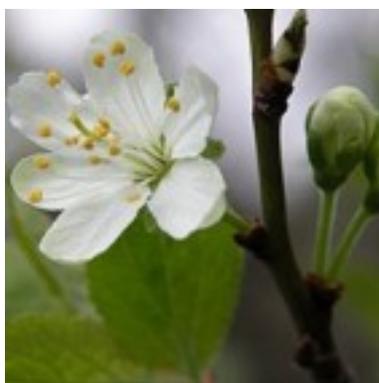
Широко використовується не лише в декоративних, але й в агролісомеліоративних насадженнях і смугах.

В Україні росте в Криму, в південних областях, далеко на північ піднімається по долинах рік Дністер, Південний Буг, Сіверський Дінець, Дніпро.

Час цвітіння: Червень - липень.

Родина розових (Rosaceae Juss)

Слива домашня (*Prunus domestica* L.)

Загальні відомості: Відома тільки в культурі й створена шляхом схрещування сливи вишненосної і сливи колючої. Виведено близько 300 сортів, що походять від цього гібрида, з них близько 200 сортів дуже поширилися по багатьох країнах.

Використовується як плодова культура. Різні сорти містять до 17% цукру, до 10 мг% вітаміну А, до 11,2 мг% вітаміну В, а також кислоти, олії.

Ознаки: Зазвичай це дерева до 15 м заввишки з пагонами, опушеними в тій чи іншій мірі, і еліптичними або оберненояйцеподібними, темно-зеленими зверху й світло- або сірувато-зеленими знизу листками. Квітки частіше сидять по двоє на старих пагонах, вони білі із зеленуватим відтінком. Різноманітні за кольором - жовті, зелені, червоні, фіолетові із сизим нальотом - плоди-кістянки мають

сплюснену яйцеподібну за формою кісточку з горбистою або ямчастою поверхнею. Цвісти й плодоносити починає з 8 - 10 років.

Час цвітіння: Травень.

Родина розових (Rosaceae Juss) Слива колюча, або терен (*Prunus spinosa*)

Ознаки: Кущ або деревце до 4 м заввишки. По узліссях лісу, на лісосіках можна побачити її щільні, густі, непрохідні зарості. Крона густа, дуже розкидиста. На пагонах виступають гострі колючки. Навесні вона вкривається білими, до 2 см діаметром одиночними або сидячими по двоє квітками. Терен дає рясні кореневі паростки, чим і забезпечує щільну будову куща. Його колючі пагони ребристі, жовто-бурі або пурпурові. Листки продовгувато-оберненояйцеподібні або еліптичні, до 6 см завдовжки й до 3 см завширшки. Восени з темно-зелених вони стають бронзовими. Плоди - округлої форми, чорно-сині із сизим нальотом і зеленуватою, кисло-солодкою, але дуже терпкою м'якоттю і світло-коричневою, округлою, горбисто-зморшкуватою кісточкою, що не відокремлюється від м'якоті. Дозрівають у вересні.

Загальні відомості: Цвіте й плодоносить терен із 6-10 років. Висаджувати його краще групами й на узліссях високорослих насаджень. Він дуже холодостійкий і засухостійкий, надає перевагу добре освітлюваному сонцем місцю, де цвіте рясно і буйно, не вимогливий до ґрунтових умов. Деревина терену використовується на токарські й

столярні вироби, характерна своїми міцністю і твердістю, а також гарним червоно-коричневим кольором. Листки застосовуються як природний замітник чаю. Вони містять до 195 мг% вітаміну С. У плодах терену виявляється до 8,3% цукрів, 2,5% кислот, пектинові й дубильні речовини. Плоди йдуть на приготування оцту, квасу, вина й замітника кави. Сік із плодів і кору використовують для одержання червоної фарби. Терен є й непоганим медоносом. Розмножують дикоростучі види посівом стратифікованого насіння навесні, прививками, корневими паростками, розподілом кущів, корневими й стеблевими живцями.

Місцеперебування: Сортові сливи мають потребу в багатих і вологих ґрунтах, не переносять застійної вологи, світлолюбні. Дикоростучі види менш вимогливі, більш зимостійкі.

Використовується для створення щільних колючих живоплотів. Добре переносять задимлення.

В Україні зустрічається в Прикарпатті і Закарпатті, в Криму і на Поділлі. Зустрічається на узліссях, добре укріплює яри, балки; дає рясні кореневі паростки.

Час цвітіння: Травень.

Родина розових (Rosaceae Juss)
Слива розчепірена, або алича
(*Prunus divaricata*)

Ознаки: Зазвичай невелике дерево, до 8-10 м, або досить високий чагарник із червонясто-коричневими, іноді колючими пагонами, з еліптичними або яйцеподібними листками до 6-8 см завдовжки й 2-4 см завширшки, трохи опушеними знизу. Листки загострені на вершині, біля основи клиноподібні або округлі. Темно-зелені влітку, вони до осені здобувають лимонно-жовте або яскраво-червоне забарвлення. Квітки двостатеві, сидять по 1 або по 2 на старих пагонах. Вони досягають діаметра 2-3 см, спочатку білі, при відцвітанні рожевіють. Плоди при дозріванні в серпні стають яскраво-жовтогарячими, червоними, жовтими, майже чорними, що дуже прикрашає дерево. Величина плоду досягає довжини 3 см.

Кісточка зазвичай не відокремлюється або погано відокремлюється від м'якоті, однак у природі можна знайти такі плоди, котрі майже відокремлюються, з м'якоттю приємного кисло-солодкого смаку. Кісточки сплюснені, продовгуваті. **Загальні відомості:** Теплолюбива, швидкоростуча, досить посухостійка, маловибаглива до родючості ґрунту, витримує засоленість ґрунту. Добре росте як супутня порода в степових полезахисних смугах. Цвісти й плодоносити починає у віці 5-10 років. Утворює багато корневих пагонів, тому добре відновляється навіть після вирубки дерев. Доживає до 100-120 років, у культурі живе значно менше. Дорослі рослини аличі дають урожай на глибоких ґрунтах, що добре

зволожені, до 80-100 кг. Плоди містять 5-8% цукру, 4-7% кислот, до 16,6 мг% вітаміну В, пектинові речовини, провітамін А.

Міцна, тверда, важка деревина червоно-коричневого кольору відрізняється гарним малюнком, іде на столярні й токарські вироби, одержання фанери, виготовлення меблів. Як декоративна рослина вона придатна для одиночних, групових, алейних посадок.

Існує багато різноманітних сортів аличі: зі звисаючими гілками, з темно-пурпуровими листками, з пурпурними листками з жовтими й рожевими плямами, з вузькими листками з білими краями, а також виведено багато сортів, використовуваних як плодіві рослини.

Час цвітіння: Травень.

Родина ломикаменевих (Saxifragaceae Dumort) Смородина альпійська (*Ribes alpinum*)

Ознаки: Це невисокий, до 2 м, чагарник з округлими, зазвичай 3-лопатовими темно-зеленими листками. Поверхня листа вкрита залізисто-щетинистими волосинками. Квітки, що містять тільки тичинки або тільки маточки, перебувають на різних рослинах. Квітки дрібні, зеленуваті, непоказні, зібрані в невеликі кисті. Ягоди кулясті

або еліпсоїдальні, несмачні, червоного кольору. Смородину висаджують окремими рослинами, групами, але частіше в живоплотах, тому що вона добре переносить стрижку й активно гілкується. Розмножувати її можна стратифікованим насінням, розподілом куща, літніми живцями, відводками.

Смородина двоголкова (*Ribes diacanthum*)

Ознаки: Цю смородину можна використовувати тільки як декоративну рослину, тому що червоні, кулясті плоди неїстівні, несмачні. Але завдяки високій зимостійкості й посухостійкості смородина двоголкова досить широко застосовується в озелененні. Вона піддається стрижці й тому добре виглядає в живоплотах. Декоративні й окремо

ростучі кущі й групи. Листки мають оберненояйцеподібну форму, досить дрібні, 1,5-3 см завдовжки, слабо 3-лопатові, темно-зелені зверху, білуваті знизу, по обидва боки без опушення. Квітки зеленуваті, дрібні, непоказні, зібрані в короткі кисті. Розмножується насінням, відводками, живцями, даючи до 70% укорінення.

Родина ломикаменевих (Saxifragaceae Dumort) Смородина золотиста, або порічки (*Ribes aureum*)

Ознаки: Це невисокий, до 2 м, чагарник з яскраво-жовтими, запашними квітками, зібраними в короткі пониклі кисті. Її кулясті чорні або пурпурно-коричневі ягоди соковиті, смачні, але зазвичай на кущі їх не дуже багато. Частіше цей вид висаджується лише як декоративний чагарник, у живоплотах, групах і поодинокі. Гарні округло-ніркоподібні, до 5 см у поперечнику листки із

трьома глибокими лопатами в сполученні з яскравими золотавими квітками, що з'являються рано навесні, дуже прикрашають чагарник, що помітно вирає на тлі тих рослин, у котрих дещо пізніше розпускається листя. Проявляє високу стійкість як до морозів, так і до посухи.

Час цвітіння: Травень - червень.

Смородина кров'яно-червона (*Ribes sanguineum*)

Загальні відомості: Відома як і чорна смородина як плодова культура, з ягід якої роблять соки, джеми, повидло, варять варення, киселі й компоти. Зустрічається поодиноким й групами на вологих місцях у заплавах лісах, в ущелинах, на кам'янистих розсипах, в вільшаниках, осичниках, березняках. Крім високих якостей як ягідна культура відрізняється й неабиякими декоративними властивостями.

Ознаки: Це чагарник до 2 м заввишки із гладенькою світло-жовтою корою, 3-5-лопатовими листками до 5 см у діаметрі, по краю

великозубчастими. Суцвіття - пухка кисть – складається з 4-8 червонуватих або зеленуватих квіток, що з'являються в травні. Кулясті червоні ягоди до 1 см у діаметрі дозрівають у липні - серпні. Плодоносить із 5 років. Використовується як коштовна плодова й декоративна рослина. Може застосовуватися в живих невисоких огорожах, поодиноким й групами. Розмножується як насінням, так і літніми живцями, укорінюваність яких близько 90%.

Час цвітіння: Липень-серпень.

Родина ломикаменевих (Saxifragaceae Dumort)

Смородина чорна (*Ribes nigrum*)

Чорна смородина вирощується як цінна харчова культура завдяки високій зимостійкості, тіньовитривалості. Але краще цвіте й плодоносить смородина на добре освітлених місцях, багатих ґрунтах.

Ознаки: Це чагарник до 1-2 м заввишки, що входить до складу підліску соснових, модринових, ялиново-ялицевих лісів. Трилопатеві листки, зубчасті по краю, мають темно-зелене забарвлення, опушені знизу й мають специфічний приємний аромат, завдяки чому використовуються в різних соліннях і маринадах. Квіти двостатеві. Пяти-десятиквіткові кисті завдовжки до 8 см мають лілове або лілуватого-сіре забарвлення. Цвіте смородина в травні - червні. Чорно-бурі ягоди діаметром до 1 см

дозрівають у липні. Вони містять велику кількість вітаміну С, використовуються не тільки в сирому вигляді, але й для готування компотів, киселів, заморожуються на зиму, при цьому майже повністю зберігають вміст вітаміну С. Використовується для невисоких живоплотів або бордюрів. Широко поширена в Україні, в лісових насадженнях непомічених районів. Здавна, ще в XVI в., уведена в культуру. Є багато декоративних форм: з жовтими й зеленими плодами, з жовтими плямами на листах із сильно розсіченими листками.

Це цінний декоративний фітонцидний кущ, що широко застосовується в зеленому будівництві.

Час цвітіння: Травень - червень.

Родина жимолостевих (Caprifoliaceae Vert)

Сніжноягідник білий (*Symphoricarpos albus*)

Цей чагарник з гарною назвою добре відомий і часто зустрічається в озелененні. Плоди за формою й розмірами нагадують ягоду й дуже довго зберігаються восени на кущах. Навіть після того як обпадуть листки, голі гілочки залишаються прикрашеними плодами. У різних видів плоди бувають білими, червоними або чорними, але найбільш широко розповсюджений сніжноягідник білий.

Місцезростання: Чагарник родом з Північної Америки став широко застосовуватися в озелененні в Європі з кінця XIX століття.

Ознаки: Досягаючи 1,5 м заввишки, він має досить розгалужену крону. Кора сіра, на старих гілках подовжньо лущиться. Для сніжноягідника характерні прості, яйцеподібні або майже округлі цільнокрайні, іноді виїмчасто-лопатові листки до 6 см завдовжки. Зверху вони зазвичай темно-зелені й

голі, знизу ж значно світліші й покриті короткими волосинками. Дрібні квітки зібрані по 2-5 у кистеподібні рожеваті медоносні суцвіття. Плоди кулясті, білі, діаметром до 1 см. У культурі росте швидко, невибагливий до умов вирощування, стійкий до задимлення, завдяки чому усе ширше застосовується в озелененні. Плодоносить починає з 2-3 років. Цвіте тривале – все літо і початок осені, плоди починають дозрівати з вересня. Добре розмножується насінням, живцями й відводками. Використовують сніжноягідник для одиночних і групових посадок, а також у живоплотах і бордюрах, тому що він добре переносить стрижку. Зустрічається чагарник в озелененні практично у всіх районах України, як у міських насадженнях, так і на садових ділянках.

Час цвітіння: Червень - вересень.

Родина соснових (Pinaceae Lindl) Сосна Веймутова, або біла (*Pinus strobus* L.)

Ознаки: Масивне вічнозелене хвойне дерево першої величини, заввишки до 40-50 м, на батьківщині в Північній Америці досягає 80 м і до

1,5 м у діаметрі. Крона молодих дерев досить вузька, конусоподібна, потім усе більше нерівномірна, іноді з вигнутим й перекрученим розгалу-

женням. Крона в зрілі роки дуже плоска після відмирання нижніх гілок. Кора зеленувато-сіра, яка до 40 років залишається гладенькою, блискучою або матовою, рівненькою, а потім розтріскується поздовжніми платівками і стає трохи зморшкуватою, з великими борозенками й тріщинами, зеленувато-бурою. Молоді пагони дуже стрункі, зелені, блискучі, голі, або ледь покриті пушком, згодом рудіють. Бруньки досить смолисті, сплюснуто-овальні, загострені, жовто-червоні, ледь блищать, розміром 5-7 мм. Хвоїнки зібрані по 5 штук у пучки на вкорочених пагонах, завдовжки 5-15 см, досить тонкі і гнучкі, кінці загострені, блакитнувато-зелені, по краю дрібнозубчасті. Жіночі шишки завдовжки 8-20 см, частіше всього вигнуті. Лусочки досить вільні, тонкі, гладенькі, світло-коричневі, смолисті, порівняно з довжиною шишок дуже великі.

Насіння 5-7 мм завдовжки й 4-5 см завширшки, яйцеподібне, темно-руде з чорними плямами. Після

достигання шишок насіння висипається протягом двох-трьох тижнів, в залежності від погодних умов. У 1 кг шишок нараховується 50-60 тисяч штук насінин. Тисяча штук насінин важать 17-18 грамів. Схожість насіння 50-75%.

В пору насінношення вступає в 10-15 років.

Деревина м'яка, блискуча, з широкою заболонню і червонувато-жовтим ядром, має чудову текстуру, легко обробляється.

Має потужну кореневу стрижневу систему.

Це швидкоростуча деревна порода, менш вимоглива до світла, ніж сосна звичайна. Це високосухостійке дерево. Вона нормально росте в південних степах України (в Донецькій і Миколаївській областях). Порівняно з іншими соснами – більш вимоглива до ґрунту, вітростійка.

Поширення: Культивують як паркове дерево.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Родина соснових (Pinaceae Lindl)

Сосна гімалайська (*Pinus excelsa* Wall.)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево з відкритою кроною, спочатку з досить рівномірним мутувчастим розташуванням гілок, і тому замолоду здається дуже світлим. Гілки після стовщення

розташовуються нерівномірно й більш розкидисто. Висота до 50 м, але зазвичай менше.

Кора надзвичайно тонка, у молодих дерев гладенька й сіро-коричнева, потім розсічена тріщинами й борозенками. Пагони спочатку з

нальотом, голі, жовтувато-зелені або коричневі. Брунькові лусочки довгасто-ланцетні. Бруньки завдовжки близько 6 мм, злегка загострені, конусоподібні.

Хвоїнки зібрані по 5 штук у пучки на вкорочених пагонах, на подовжених пагонах більш-менш вертикальні або повислі, завдовжки 8-20 см, товщиною значно менше 1 мм, дуже гнучкі й м'які, кінці загострені, по краю злегка шорсткуваті, від сіро-зелених до білясто-зелених, на деякій відстані здаються блакитнувато-зеленими. Чоловічі квітки розташовуються по декілька штук біля основи молодих пагонів. Жіночі шишки в період дозрівання досить великі, закриті, розміром приблизно 15-25 x 3 см, у відкритому стані завширшки до 10 см. Лусочки шишок мають поздовжню виїмку, кінчик завжди вкритий

прозорою або білястою смолою. Порожні шишки можуть залишатися на дереві протягом багатьох років.

Поширення: Природний ареал розташований в Південно-Західних Гімалаях. В Україні сосну гімалайську досить часто висаджують в лісових насадженнях Прикарпаття і Поділля, як декоративне дерево в парках і садах, вона відноситься до найбільше культивованих видів азіатської сосни. Вона добре росте на свіжих, відносно родючих ґрунтах (в типах умов місцезростання В₂₋₃, С₂₋₃). В молодому віці тіневитривала.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Через свою дуже відкриту розріджену крону цю сосну неможливо переплутати ні з яким іншим видом сосни.

Родина соснових (Pinaceae Lindl) Сосна звичайна, або лісова (*Pinus silvestris* L.)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево першої величини, заввишки близько 40 м, іноді вище. Крона в молодих дерев рівномірна, конусоподібна, трикутного обрису. Розташування гілок мутовчасте, у старих екземплярів крона скоріше нерівномірна, куляста чи зонтикоподібна і розріджена після відмирання нижніх, близьких до ґрунту гілок. Стовбур часто скривлений. Великі міцні гілки завжди вигнуті й порівняно короткі. Гілкування моноподіальне, мутовчасте.

Кора спочатку сіра або коричнево-сіра, потім сіро-рожева, у зрілі роки тріскається на великі плитки, розділені глибокими чорнуватими борозенками. Пагони спочатку зеленуваті, гладенькі, трохи блискучі, потім зелено-сірі. Бруньки завдовжки 1 см, з великою кількістю лусочок, подовжені. Хвоїнки розташовуються по 2 на вкорочених пагонах, на кінцях пагонів зібрані в пучки, завдовжки 3-8 см, загострені, трохи сплюснені, з тонкими поздовжніми смужками, іноді трохи загнуті, на молодих деревах завжди довші, ніж у дорослих екземплярів, блакитнувато- або сіро-зелені.

Жіночі шишки розташовуються по одній або пучками по 2-3 на коротких щільних черешках, загострено-овальні, у період дозрівання темно-коричневі або майже чорнуваті, завдовжки до 8 см. Лусочки шишки подовжені, зі злегка вигнутими

щитками. Шишки з насінням висять на дереві до наступної весни.

Плодоносіння починається в 5-7 років. Урожайні роки настають через 2-3 роки. В такі роки на 1 га соснового лісостану дозріває до 3 мільярдів насінин. В 1 кг налічують близько 160 тисяч штук крилатих насінин, котрі розлітаються від материнського дерева на 120-150 м., а по снігу на декілька кілометрів.

Сосна звичайна - швидкоростуча порода. Особливо добре росте на багатих і достатньо зволжених супісках. Коренева система дуже розвинута. Довговічна, доживає до 450 – 500 років. Світлолюбива, морозостійка, ксерофітна порода. Сосна – одна з головних лісоутворюючих порід. За своїми еколого-лісівничими властивостями це порода-піонер.

Має дуже цінну ядрову деревину, котра широко застосовується у всіх галузях народного господарства.

Місцеперебування: Надає перевагу середньосухим, пухким ґрунтам, зустрічається на глинистих ґрунтах, а також на піщаних і вапняних ґрунтах.

Поширення: Сосна звичайна найбільше поширена в порівнянні з усіма іншими видами сосни. Важлива лісоутворююча порода.

Час цвітіння: Квітень – травень.

Родина соснових (Pinaceae Lindl)

Сосна чорна, або австрійська (*Pinus nigra* ARN.)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево заввишки 20-30 м. Молоді дерева спочатку з конусоподібною або нерівномірною колоноподібною кроною.

Крона в старіших екземплярів у нижньому ярусі дуже нерівномірна й часто відкрита, у верхньому - щільно заповнена гілками, овальних обрисів.

Гілки зазвичай круто висхідні, схожі на канделябри, рідше горизонтальні й розкидисті. У цілому дуже мінливі й різноманітні за формою.

Кора молодих дерев гладенька, надалі із глибокими борозенками й розсічена на лусочки, коричнево-чорна або чорно-сіра. Найчастіше й молодші пагони темні й іноді здаються чорними як сажа (звідси назва «чорна»). Пагони міцні й товсті, з поздовжніми борознами, жовтувато-коричневі. Бруньки округлі зі стрункою, немов би насадженою верхівкою, дуже смолисті, розміщуються на бічних пагонах, оточені тонкими, як папір, білястими, досить довгими бруньковими лусочками.

Хвоїнки розташовуються по 2 на вкорочених пагонах, міцні, у розтині напівкруглі або із двох сторін сплюснені, завдовжки 10-15 см, тверді, злегка загострені, темно-зелені до чорно-зелених, найчастіше прямолінійні або іноді злегка вигнуті.

Чоловічі квітки (колоски) розвиваються біля основи пагонів, найчастіше згруповані в широкі бахромки, світло-коричнювато-жовті, завдовжки по

2,5-3 см. Жіночі шишки схожі на шишки сосни звичайної, але значно більші, завдовжки до 8 см, у період дозрівання темно-коричневі.

Росте повільно, маловибаглива до родючості ґрунту, посухостійка, не дуже світлолюбива, переносить бокове затінення, вітро- і морозостійка. Добре росте на вапнякових ґрунтах в типах умов місцезростання В₁₋₂.

Деревина смолиста, ядра, червоно-коричнева. Перспективна для лісових культур на суховато-крейдианистих ґрунтах по всій території України. Розмножується насінням.

Завдяки темній хвої і оригінальній кроні вона добре виглядає в композиціях з ялицею, буком, дугласією, сосною Веймутовою, модриною, дубом, липою, осикою, ясенем та іншими породами.

Поширення: Нерідко культивують у великих парках і садах, красива декоративна культура. В насадженнях України росте в Карпатах.

Час цвітіння: Травень - червень.

Родина бобових (Fabaceae)

Софора японська (*Sophora japonica* L.)

Загальні відомості: Розмаїття цього роду визначається наявністю в ньому як високих дерев, так і низькорослих чагарників, а іноді й трав, з непарноперистими листками, колючими або

голими пагонами, білими, жовтими або фіолетовими квітками, зібраними у великі кисті або мітелки, і дуже оригінальними, циліндричними плодами-бобами. Усього в роді налічується близько

20 видів, з них деревних 6-7 видів. Найбільш широке поширення в культурі одержав один вид – софора японська.

Ознаки: Це дерево першої величини до 30 м заввишки. Родом з Японії й Китаю, софора японська поширена в культурі як у східній, так й у західній півкулі й використовується як паркове дерево, для створення алей, обсадження доріг і вулиць.

Висаджується софора на багатих суглинистих й супіщаних свіжих ґрунтах, у місцях, захищених від холодних вітрів. З її позитивних властивостей можна назвати високу посухостійкість, тіньовитривалість і солевитривалість. Це листопадне дерево із широкою кулястою кроною. Глибокотріщинувата кора в старих дерев має темно-сіре забарвлення. Пагони зелені, без колючок. Непарноперисті листки, що досягають довжини 25 см, складаються з 9-17 довгастийцеподібних листочків. Кожний з них не перевищує 5 см завдовжки й 2,5 см завширшки. Вони темно-зелені, немов би лаковані, блискучі зверху, сизо-зелені, часто волосисті знизу. Квітки жовтувато-білі, окремо досить непоказні, а разом,

утворюють великі, до 30 см завдовжки пухкі, ажурні мітелки, надзвичайно привабливі. Боби до 8 см завдовжки, темно-червоні, немов би шнуроподібно-перетягнуті між насінням, досягають у жовтні. Насіння овальне, стисле з боків, темно-коричневе.

Розводять софору посівом насіння. Крім озеленення вона використовується як дерево, що має високоякісну деревину, що йде на виробництво меблів і паркету. З молодих гілок і плодів добувають жовту фарбу для шовкових тканин. Квітки медоносні. Декоративні форми відрізняються забарвленням квіток і листків.

До ґрунту середньовибаглива, добре росте на змитих ґрунтах, переносить їх засолення. Дуже посухостійка, жаростійка, швидкоростуча, світлолюбна, недостатньо морозостійка.

Деревина ядрова, з бурим ядром і жовтуватою заболонню, має високі фізичні властивості. При створенні насаджень вимагає тіньовитривалого підгону.

Час цвітіння: Липень.

Родина розових (Rosaceae Juss)

Спірея березолиста (*Spiraea betulifolia*)

Ознаки: Невисокий, до 0,6 м, далекосхідний чагарник з густою округлою кроною, утвореною коричнево-червоними пагонами. Яйцеподібні або широкоеліптичні листки досягають довжини 4,5 см і ширини 1,5 см. Суцвіття з білих або злегка кремоватих квіток - густі, щиткоподібні, опуклі мітелки, до 9 см діаметром. У кожному суцвітті може бути до 100 квіток. Цвітіння тривале.

Час цвітіння: Початок червня - середина липня.

Загальні відомості: Плоди-листочківки дозрівають із кінця вересня. Життєздатність насіння більше 90%. Розмножується насінням й живцями, укорінюваність літніх живців досягає майже 100%. Дуже зимостійкий, тривало квітучий особливо на сонці чагарник, придатний для груп і низьких бордюрів.

Спірея Бийяра

(*Spiraea x billiardii*)

Ознаки: Чагарник з опушеними, блакитнувато-сизуватими листками й інтенсивно забарвленими рожевими квітками. За формою листки широко ланцетні, досягають довжини 10 см і ширини 3 см. Суцвіття - густі пірамідальні мітелки, до 20 см завдовжки. Дуже широке поширення цього виду в культурі завдячується високою стійкістю до морозів. Цвіте спірея Бийяра довготривало.

Час цвітіння: З другої половини літа до заморозків.

Загальні відомості: Будучи високим, до 2 м чагарником, використовується в одиночних посадках, групах і живоплотах. Розмножувати її потрібно напівздеревілими живцями, тому що насіння через гібридне походження виду часто не утворюється.

Родина розових (*Rosaceae* Juss)

Спірея Бумальда (*Spiraea x bumalda*)

Ознаки: Гібридний вид, у створенні якого в якості одного з батьків брала участь спірея японська. Відрізняється від неї дуже незначно, в основному меншою висотою куща, що не перевищує 75 см. Це дозволяє використовувати спірею Бумальда не тільки в мальовничих групах на тлі газону й у

низьких бордюрах, але й на альпійських гірках, у рокаріях. Забарвлення квіток часто варіює від блідо-рожевого до темно-гвоздично-рожевого.

Загальні відомості: Як і спірея японська, вона добре відновлюється після обмерзання й цвіте всю другу половину літа аж до заморозків.

Спірея Вангутта (*Spiraea x vanhouttei*)

Ознаки: Вид гібридного походження, зустрічається тільки в культурі. Це гарний чагарник з аркоподібними гнучкими пагонами.

Час цвітіння: Червень – липень.

Загальні відомості: Цей вид спіреї вкривається білосніжними суцвіттями-щитками, що сидять на кінцях коротких облиствених гілочок. Листки спіреї Вангутта відрізняються від більшості інших видів спіреї наявністю 3-5-зубчастих лопат, голих з

обох боків і таких, що мають трохи сизуватий відтінок. Листківки плодів, що утворюються після відцвітання, здобувають пурпурний відтінок, а потім стають коричневими. Найбільш ефектні поодинокі зростаючі кущі спіреї, коли дугасті пагони добре розвинених екземплярів стають пониклими майже до землі. Розмножувати спірею Вангутта рекомендується весняними й літніми живцями, що дають укорінення понад 90%.

Родина розових (Rosaceae Juss) Спірея гострозазубрена (*Spiraea x arguta*)

Місцеперебування: Використовується в одиночних посадках і групах. Розмножується як весняними, так і літніми живцями. Цвіте щорічно.

Час цвітіння: Друга половина травня - середина червня.

Ознаки: Чисто-білі витончені квітки настільки численні й з'являються вони так дружно, що створюється враження, немов би раптово випав сніг. Проходить усього кілька днів, і найменший порив вітру зриває білосніжний покрив. Але

витончені дрібні ланцетні або вузькообернено-яйцеподібні листки на тонких, що іноді злегка відхиляються гілках, роблять чагарник привабливим протягом усього сезону. Суцвіття-парасольки розташовані уздовж торішнього пагона, кожне на таких, що усе більше укорочуються до вершини, квітконосах.

Загальні відомості: Восени листки стають жовтими або жовтогарячими.

Спірея середня (*Spiraea media*)

Загальні відомості: Це один із таких, що є самим поширеним в озелененні видів, спіреї. Вона добре переносить і суворі зимові морози й бідні ґрунти, утворюючи в природі чагарникові зарості по узліссях лісу й на кам'янистих схилах. Розмножуючись самосівбою й корневими паростками, часто дичавіє. Добре переносить стрижку й тому крім одиночних і групових посадок використовується в живоплотах.

Ознаки: Листки цієї спіреї довгасто-еліптичні, до 5 см завдовжки із клиноподібною основою, на вершині часто з декількома зубцями, зазвичай без опушення. Квітки білі, у щитках на коротких гілочках, розташованих уздовж торішнього пагона. Цвіте щорічно.

Час цвітіння: З останніх чисел травня до другої декади червня.

Плоди дозрівають наприкінці липня - початку серпня. Цвіте й плодоносить із 4 років. Розмножується насінням й живцями. Життєздатність насіння 86%, живці укорінюються на 70%.

Родина тисових (Taxaceae Lindl)
Тис ягідний або європейський, червоне дерево
(Taxus baccata L.)

Ознаки: Вічнозелене дводомне хвойне дерево заввишки до 20-25 м. Крона в одноствобурних екземплярів ширококонусоподібна або (тільки в садових форм) колоноподібна, у багатоствобурних екземплярів дуже широка й нерівномірна багатoverшинна.

Товстіші гілки горизонтальні або злегка провисаючі, але на кінцях найчастіше висхідні. Ребристі стовбури зазвичай оточені невеликими гілками й гілочками. На стовбурах і гілках розміщені сплячі бруньки, завдяки яким тис добре поновлюється вегетативно. Кора коричнево-сіра, або червонувата, грубо борозниста й розсічена на широкі пластинки. Пагони зелені або коричнево-зеленуваті, з дуже вільно розміщеними голчастими листками. Хвоїнки завдовжки до 4 см і завширшки 3 мм, плоскі, лінійні, з витягнутою гострою верхівкою, зверху блискучі темно-зелені, знизу світло- або жовтувато-зелені із двома помітними широкими поздовжніми смужками, на подовжених пагонах розташовані спіральні, в інших місцях зазвичай в 2 ряди гребінчасто, завжди з добре вираженою середньою жилкою.

Чоловічі квітки, округлі або подовжені, розміщуються по багато штук на нижній стороні торішніх гілок, при спилуванні дуже світлі, жовтуваті або білясті. Жіночі квітки дуже непоказні, одиночні. Насіння в період дозрівання

здобуває м'ясисту кармінно-червону кришечку, котру називають аріллюсом.

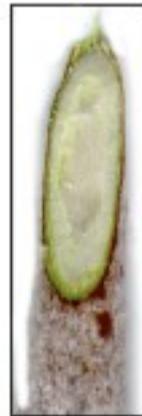
Місцеперебування: Надзвичайно повільно зростаючий тис, особливо в перші роки життя, любить притінені місця (неперевершена за тіньовитривалістю порода) на пухких, гумусних, фільтруючих вологих ґрунтах. Дуже довговічний (живе 2-4 тисячі років). Ростає в змішаних лісостанах під наметом бука, ялиці, граба. Вимогливий до вологості повітря і ґрунту.

Поширення: Окремі екземпляри зустрічаються по всій Європі, великі посадки - рідко. Дуже часто культивується (у тому числі форми різної висоти). В Україні у вигляді насаджень поширений в Криму і в Карпатах.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Всі частини дерева, за винятком червоного аріллюса, дуже отруйні. Має тверду важку деревину, яка майже не піддається пошкодженню. Тис винятково стійкий до грибкових захворювань і ушкоджень комахами. Окремі дерева починають квітнути в 20-25 років, а лісостани – в 55-60. Плодоносить щорічно. Розмножують насінням, пагонами від пня, живцями. Занесений до Червоної книги України. Єдина хвойна порода, в деревині і корі котрої нема смоляних ходів.

Родина вербових (Salicaceae Lindl)
Тополя біла, або срібляста
(Populus alba L.)

Ознаки: Швидкоростуче дерево заввишки до 35 м і до 2 м в діаметрі, з такою, що часто звисає на одну сторону, досить широкою кроною на міцному, прямому або трохи скривленому стовбурі, біля основи часто з вовчками й водяними пагонами. Кора в молодих дерев гладенька від білувато-сірої до сіро-зеленої, у старших - усе більше шорсткувата й темніша, сіра, розтріскується, борозниста. Пагони зелені, із щільним білим опушенням. Бруньки маленькі, яйцеподібні, коричнево-жовтуваті, опушені. Листки чергові, завдовжки 6-10 см, завширшки 5 см, на деяких гілках майже округлі, але в основному овальні, трьохп'ятилопатеві, біля основи округлені або здаються немов би обрізані, довгочерешкові, іноді пильчасто-городчасті, при розпусканні по обидва боки волосисто-опушені, пізніше зверху блискучі темно-зелені й тільки знизу з білим опушенням, міцні й шкірясті. Рослина дводомна. Чоловічі сережки білясті, з кармінно-червоними пильовиками, завдовжки 4-6 см, стовщені, висячі. Жіночі сережки в період цвітіння такої ж довжини, зеленувато-жовті, у період дозрівання завдовжки близько 10 см. Квітки з'являються до розпускання листків.

Місцеперебування: Тополя біла надає перевагу відкритим, вологим місцям з пухкими, піщаними ґрунтами.

Поширення: Широко розповсюджена в заплавах лісах, у лісах по берегах рік.

Час цвітіння: Березень - квітень.

Загальні відомості: Тополя біла, або срібляста, по своїй природі є, так само як і чагарникові й деревоподібні представники вербових, основним видом заплавної ліси. Добре переносить тривале затоплення, стійка проти незначного засолення ґрунтів. Деревина з жовтим ядром і білою заболонню. Морозостійка, посухостійка, кадимостійка. Зі своїми незвичайними двоколірними листками вона, без сумніву, належить до найкрасивіших європейських видів листяних дерев, але як декоративне дерево майже не використовувалося. Тільки останнім часом тополю білу всі частіше висаджують уздовж вулиць, тому що її опушені листки можуть зв'язати велику кількість пилу з повітря й тим самим внести істотний вклад в очищення повітря в містах. Пил, що осів у волосках, під час сильних злив змивається й виноситься стікаючою водою, завдяки чому за умов середньої запиленості повітря саме дерево практично не страждає від пилу.

Розмножується насінням, пагонами від пнів і кореневими паростками. Цінна і високопродуктивна заплавна лісоутворююча порода.

Родина вербових (Salicaceae Lindl)
Тополя чорна гібридна, канадська
(*Populus x canadensis moenich*)

Ознаки: Високоросле високопродуктивне дерево заввишки більше 30 м, із широкою, високою, дуже відкритою кроною. Стовбур біля основи часто горбкуватий й опуклий, у повністю сформованих або старих дерев на висоті майже до 10 м майже безсучковий і потім з декількома, такими, що дуже рідко розміщені, майже горизонтальними гілками, які тільки у верхній третині крони стають крутовисхідними. Пагони блискучі або жовто-коричневі, досить товсті. Бруньки також блискучі, завдовжки 5-20 мм, частіше загострені.

Кора світло-сіра, частіше глибокоборозенчаста, борозенки часто досить довгі й широкі. Листки трикутної форми, завдовжки й завширшки по 7-8 см, біля основи немов би зрізані або злегка серцеподібні, зі стрункою, явно відтягнутою від листової пластинки верхівкою, край злегка хвилястий через зубці різних розмірів. Черешки листків завдовжки 3-5 см, частіше явно сплюснені. Чоловічі сережки блискучі, червонуваті, після закінчення цвітіння опадають. Жіночі сережки досить товсті й міцні, блискучі, жовто-зелені, опадають пізніше.

Поширення: Висаджується всюди в різних формах і сортах як вуличне або паркове дерево, а також у захисних насадженнях. Зараз почали широко культивувати для одержання деревини, що зумовлено досить коротким періодом обороту рубання, тому що порода надзвичайно швидко-ростуча і високопродуктивна.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Тополя чорна гібридна отримана схрещуванням європейської тополі чорної (*Populus nigra*) з різними американськими видами, у першу чергу з тополею дельтоподібною (канадською) (*Populus deltoides*). Сортовий склад дуже великий. Найчастіше культивовані дерева схожі за багатьма ознаками на свого європейського батька й можуть бути досить надійно розпізнані. Насіння вербових і тополиних видів з їхніми незвичайними волосками (пушинками), котрі слугують для поширення насіння вітром, розвиваються в непримітних коробочках у великій кількості.

Родина вербових (Salicaceae Lindl)
Тополя сіривата (сіріюча)
(*Populus canescens* Sm.)

Ознаки: Природний гібрид тополі білої та осики. Дерево заввишки до 30 м, спочатку з конусоподібною, а потім округлою, досить широкою кроною на високому товстому стовбурі. Крона формується тільки з декількох, але дуже масивних, круто висхідних основних гілок. Найчастіше максимальної ширини крона досягає у верхній третині. Кора в молодих дерев з корковими смугами, які з віком збільшуються й перетворюються в чорні шорсткуваті нарости. Основний колір кори сірий або темно-сірий до чорнуватого. Гілки досить тонкі, такі, що найчастіше трохи провисають. Пагони зеленуваті, спочатку із сірим опушенням, що легко знімається. Бруньки червонясто-коричневі, на кінцях без опушення. Листки довгочерешкові, на подовжених пагонах майже трикутні, в інших місцях опукло-овальні, з декількома великими дугоподібними зубчиками, біля основи немов би обрізані або легка серцеподібні, при розпусканні по обидва боки срібlistі, опушені, потім з верхньої сторони блискучі, темно-зелені або сіро-зелені, з нижньої сторони сіро-білі опушені. Рослина дводомна. Чоловічі сережки білуваті, з кармінно- або пурпурно-червоними пильовиками, завдовжки 3-4 см. Жіночі сережки в період цвітіння зеленуваті, такі ж самі завдовжки, у період дозрівання значно подовжуються.

Місцеперебування: Тополя сіріюча любить вологі пухкі ґрунти й тому охоче росте в долинах рік або по берегах.

Поширення: Добре підходить для протиерозійних і вітрозахисних посадок.

Час цвітіння: Лютий - квітень.

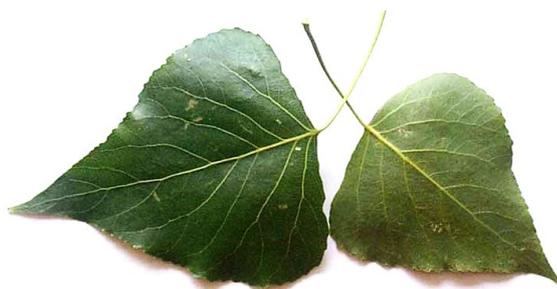
Загальні відомості: Тополя сіріюча за багатьма ознаками займає проміжне положення між обома батьківськими видами. Наприклад, на листі є сильне опушення, що в осики відсутнє, а в тополі білої яскраво виражено. З іншого боку, блискуча поверхня листків дуже сильно нагадує листки тополі білої, а обрис округлих з бічними виїмками між витягнутими лопатами листків має подібність із осиковим.

Квітки тополі дуже непоказні й непомітні - вони запилюються вітром. Але тому що цей транспортний засіб досить ненадійний й розносить пилок без вибору, потрібно мати більші запаси пилка, щоб запилення відбулося обов'язково. Насіння тополь крихітне й незброєним оком ледь помітне. Воно забезпечене численними довгими насінними волосками. Завдяки цьому вони при малюсінській вазі мають більшу загальну поверхню й можуть розноситися вітром на величезні відстані. Швидкоростуча, морозостійка, більш посухостійка і солевитривала, ніж батьки. Дає масові кореневі паростки. Вирощується по усій території України.

Чудово росте у заплавах рік, може використо-

уватися для заліснення піщаних арен.

Родина вербових (Salicaceae Lindl) Тополя чорна, або осокір (*Populus nigra* L.)

Ознаки: Величне дерево заввишки до 40 м, з високої, шатроподібною, часто дуже широкою кроною, що, особливо в старих дерев, багатоярусна й здається нерегулярною. Стовбур зазвичай розвинений дуже сильно, діаметром до 4 м, іноді на невеликій висоті від ґрунту розділяється на кілька сильних і масивних гілок, які дугоподібно й круто піднімаються нагору. Гілки й пагони досить тонкі, світло-коричнюваті. Бруньки сплюснені, зелено-бурі, при розпусканні ароматні і клейкі.

Листки на подовжених пагонах завдовжки 5-9 см, довгочерешкові, трикутні або яйцеподібні зі стрункою відтягнутою верхівкою, по краю з невеликими зубчиками. Всі листки при розпусканні червонясто-зелені, але незабаром стають блискучими темно-зеленими. Чоловічі сережки сіро-білі із червонуватими пильовиками, завдовжки близько 5 см. Жіночі сережки зеленуваті. Плоди – коробочки, зібрані в крупні звисаючі суцвіття. Насіння мілке, багаточисельне, з літучкою в вигляді пучечка волосків, дозріває в червні.

Місцеперебування: Надає перевагу вологим, періодично затоплюваним ґрунтам. Найкраще росте у вологих едатопах, з близьким заляганням ґрунтових вод, а також на ділянках з періодичним затопленням.

Поширення: В Україні росте в долинах рік, в заплавах. Дуже часто культивується й висаджується в парках, адже він не лише димо- і пилостійкий, але й переносить операції з формування крони.

Час цвітіння: Березень - квітень.

Загальні відомості: Швидкоростучий, морозостійкий, світлолюбивий, не переносить сильне ґрунтове засолення. Довговічний, доживає до 300 років.

Деревина ядра, світло-коричнева, м'яка, заболонь жовто-біла. Використовується для виробництва целюлози.

Розмножується насінням і кореневими паростками.

Родина соснових (Pinaceae Lindl)
Тсуга канадська
(*Tsuga canadensis* (L.) Carr.)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево, найчастіше з дуже нерівномірною, досить широкою й не дуже щільно заповненою гіллям конусоподібною кроною. Дерево досягає висоти 30 м. Верхівкові пагони розвинені слабо. Кінці верхівкових і бічних пагонів провисають. Нижні гілки, зазвичай дуже товсті, тому іноді створюється враження, що дерево багатостовбурне. Кора спочатку коричнево-жовтогаряча, зі збільшенням віку дерева темніє й наприкінці покривається мережею тріщин і неглибоких борозен, відшаровується дрібними пластинками. Пагони світлі, коричнюваті, із щільним червонуватим опушенням.

Хвоїнки розміщені на гілках гребінчасто, сплюснені, до кінця поступово звужуються, двох'ярусні, з кожної сторони по 2-3 ряди. Хвоїнки середнього ряду найчастіше на нижній стороні з білою поздовжньою смужкою. Окремі хвоїнки спереду округлені, спочатку яскраво-зелені, потім темніють, матові, завдовжки 8-18 мм, до кінця завжди трохи звужуються.

Стробіли роздільностатеві. Жіночі шишки конусоподібно-овальні, завдовжки до 15 мм, у період

дозрівання темно-коричневі, з дещо стовщеними краями лусочок. Чоловічі стробіли мають вигляд колосочків. Плоди – маленькі шишки, м'які, овально-продовгуваті, завдовжки 1,5-2,5 см і діаметром близько 1 см, сірувато-бурі. Лусочки на шишках овальні. Шишки дозрівають восени в рік цвітіння. Насіння дрібне з крильцем завдовжки 3-4 мм.

Поширення: Природний ареал тсуги канадської знаходиться в Північній Америці. Це красива декоративна порода. Досить часто зустрічається в парках і садах. Можна впроваджувати в культури в умовах Поділля, Прикарпаття і Закарпаття.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Тсуга канадська тіньовитривала, досить морозостійка, досить димо- та газостійка, зростає в умовах м'якого клімату на свіжевологіх природних ґрунтах (в ТУМ С₂₋₃, Д₂₋₃). На сухих і заболочених ґрунтах не росте.

Розмножується насінням, а декоративні форми – вегетативно (прививанням на основному виді).

Родина кипарисових (Cupressaceae)
Туя західна, або дерево життя
(*Thuja occidentalis* L.)

Ознаки: Хвойне вічнозелене дерево заввишки до 20 м з вузькою, конусоподібною, на вершині завжди дещо округленою кронею. Гілки й пагони розташовуються досить нещільно й тільки в деяких форм щільні стоячі. Гілки найчастіше трохи повислі, з нижньої сторони завжди світліші, зеленіші, ніж з верхньої сторони, або (у деяких форм) майже жовтуваті, але без білястого малюнка. Кора у молодих дерев світла або темна оранжево-коричнева, у старих дерев - сіро-коричнева, явно тріщинувата в поздовжньому напрямку й відділяється вузькими смужками. Листя двох видів – плоске і кілеподібне. Плоске має опуклі, овальні смоляні залозки. Лускоподібні листки навхрест лежачі, широкоовальні, без явної верхівки, при розтиранні пахнуть яблуками. Чоловічі стробіли дрібні, подовжені, темно-червоні колосочки, утворюються в пазухах хвої на кінцях гілок. Жіночі шишки спочатку жовтуваті, у період дозрівання зелено-коричнюваті, продовгуватойцеподібні, завдовжки до 1,5 см, що складаються з 8-10 зверху відігнутих лусочок, завдовжки всього

10-12 мм. Дозрівають восени першого року. Насіння дрібне, плоске, з двома крильцями.

Поширення: Походить туя західна зі східної частини Північної Америки. Численні варіанти туї західної культивуються як декоративне дерево. Вона добре переносить стрижку, і тому її охоче висаджують як живопліт. Крім того, зустрічаються численні, у тому числі карликові, форми в садах. В Україні розводиться як декоративний екзот практично по всій території.

Час цвітіння: Березень - квітень.

Загальні відомості: Морозостійка, відносно світлолюбна, до родючості ґрунту маловимоглива, краще росте на свіжих і волого-суглинистих ґрунтах (в ТУМ С₂₋₃). Добре витримує забруднення повітря. Туя має дуже міцну й одночасно порівняно легку деревину, що добре піддається обробці. Тому вона знаходить широке застосування як будівельний матеріал (опалубні конструкції, гонт, огорожі). Серцевина, як у багатьох хвойних дерев, інтенсивного червоново-коричневого кольору, але на повітрі через якийсь час помітно світлішає й

стає сріблистою. Заболонь від світло-жовтого до білястого кольору й після обробки злегка темніє.

Відрізняється великим формовим різноманіттям. Буває колоноподібною, пірамідальною, плакучою, карликовою, строкато-хвойною тощо.

Родина кипарисових (Cupressaceae) Туя велетенська, або складчаста (червоний кедр) (*Thuja plicata* D. don.)

Ознаки: Вічнозелене однодомне хвойне дерево, найчастіше зі стрункою, вузькою, конусоподібною й досить рівномірною кроною, що біля основи старих дерев може бути дуже широкою. У висоту досягає понад 30 м, окремі екземпляри до 40 м, на батьківщині в Західній частині Північної Америки на Тихоокеанському узбережжі зустрічаються дерева вище 60 м і в діаметрі до 2 м. Гілки спочатку горизонтальні, надалі у верхньому ярусі крони висхідні, біля основи крони провисаючі, іноді доторкуються ґрунту й потім знову піднімаються на кінцях. Кора темно-коричнево-червонувата або сіро-пурпурна, з явною повздовжньою борозенчастістю, відшаровується окремими поздовжніми смужками або пластинами. Гілки з верхньої й нижньої сторони завжди мають різний колір (важлива відмітна ознака!). Листки лускоподібні, навхрест лежачі, обоє бічних листки завжди трохи довші від середніх, завдовжки приблизно по 3 мм, щільно притиснуті, спереду затуплені, за формою оберненойцеподібні, зверху інтенсивно блискучі, зелені або темно-зелені, знизу значно світліші, зелені з тонким білуватим малюнком. При розтиранні мають солодкувато-фруктовий запах ананаса.

Чоловічі квітки представлені дуже дрібними, тільки-но помітними жовтуватими шишечками на окремих кінцях пагонів. Жіночі шишки в період дозрівання світло-коричнюваті, завдовжки близько 2 см, з відкритими розбіжними лусочками, із шиловидним верхом.

Поширення: Досить часто культивують у парках і великих садах як декоративне дерево. Добре переносить стрижку і формування крони.

Час цвітіння: Травень-червень.

Загальні відомості: Стовбури туї складчастої (гігантської) широко використовувалися північно-американськими індіанцями для виготовлення каное й тотемів. Нові поселенці охоче застосовували їх для будівництва будинків. Перспективна для створення лісових насаджень в Лісостеповій частині України. Високопродуктивна (600-975 кубометрів на гектар у 90-річному віці) порода. Утворює чисті і мішані лісостани. Тіньовитривала, зимостійка, до ґрунту невибаглива, швидкоростуча, довговічна (600-800 років), декоративна порода. Деревина зі світло-коричневим ядром і вузькою жовтувато-білою заболонню, легка, м'яка, дуже міцна, не смолиста, надзвичайно стійка проти

дереворуйнуючих грибів. Це газо- і пилостійка, з високою енергією росту порода. Розмножується живцями, котрі дають 100% приживлюваність і енергійно прирастають уже з першого року. Сходи насіння у розсадниках ростуть дуже повільно (3-5 см на рік). Починаючи лише з 7 року, починають рости швидко.

Лісові культури створюють посадкою трирічних сянців, або дворічних укорінених живців. У вологих суборах і вологих і сирих сугрудках в Поліссі і Лісостепу України лісостани досягають I бонітету.

Дуже високопродуктивна і перспективна порода.

Родина кипарисових (Cupressaceae)

Туя східна (*Thuja orientalis* L.)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево заввишки 5-10 м. Крона в молодих дерев вузькоконусоподібна, у старих - трохи розширена й іноді нетипової форми. Гілки порівняно короткі, досить розріджені, майже завжди такі, що круто піднімаються вгору, у нижньому ярусі практично голі. Гілки завжди орієнтовані вертикально. Кора матова коричнево-червона або коричнювата, борозниста, відокремлюється вузькими поздовжніми смужками. Лускоподібні листки притиснуті до плоских пагонів, стовщені, затуплені, на кінцях злегка загнуті усередину, по обидва боки однотонні зелені частини, що відмирають, змінюють колір до іржаво-коричневого. Чоловічі стробіли досить дрібні, утворюються на кінцях пагонів, жовтуваті, злегка пониклі або розгорнуті. Жіночі шишки овальні, з подовженими лусочками, які від основи до вершини шишки широко розходяться й завдяки цьому добре відрізняються за формою від лусочок шишок кипарисовиків і кипарисів; деякі лусочки у вершини крючкоподібно загнуті, розташовані в 2 ряди, мають у довжину близько 1 см, у період

дозрівання коричневаті. При розтиранні зелені частини туї східної мають типовий фруктовий запах. Насіння безкриле.

Поширення: Батьківщина туї східної - Північний Китай. В Україні розводять в Криму. Поряд з дуже стрункими формами нормального розміру, які культивують у садах і парках, є карликові види, які часто зустрічаються в палісадниках або як діжкова рослина.

Час цвітіння: Березень - квітень.

Загальні відомості: Туя східна не така холодостійка, як туя західна. Це світлолюбне, посухостійке, жаровитривале, таке, що переносить незначне засолення, стрижку та формування крони дерево. Види туї східної (Туї) на перший погляд не так легко відрізнити від зовні схожих кипарисовиків (*Chamaecyparis*). Обидва види мають аналогічну форму з незначними розходженнями в обрисах, наприклад кінцевого пагона. На обох видах є характерні для кипарисових плоскі гілки із лускоподібними листками, які найкраще вивчати за допомогою лупи, щоб точно розпізнати найтонші

подробиці. Проте є деякі надійні ознаки. Крім уже названих кольору листків і форми шишок є ще одна відмітна ознака на кінцях пагонів: якщо бруньки там яскраво виражені, то це майже завжди один з видів Thuja. У кипарисовиків бруньки

занадто дрібні, щоб їх можна було розрізнити. Деревина туї східної дуже міцна, але зазвичай досить легка. Її використовують у меблевій промисловості й при моделюванні.

Родина магнолієвих (Magnoliaceae) Тюльпанове дерево, ліріодендрон, або жовта тополя (*Liriodendron tulipifera* L.)

Ознаки: Дерево, котре в умовах України може досягати висоти в 40 м, а на батьківщині, в східних районах США, 75 м і в діаметрі 3 м. Крона молодих дерев спочатку вузька, конусоподібна, потім усе більше шатроподібна й наприкінці дуже висока, але ніколи не буває дуже широкою, а скоріше колоноподібною, зі скинутим листям світла, із широко розставленими гілками; після розпускання листків дуже щільна й замкнута. Кора сіра, коричнювата або коричнево-жовтогаряча з малюнком з тонких плоских пластин у вигляді сітки. Пагони неопушені, з незначним нальотом. Бруньки завдовжки близько 1 см, овальні, злегка вигнуті, трохи сплюснені. Листки завдовжки 10-15 см і завширшки 12-20 см, дуже своєрідної форми, що неможливо ні із чим переплутати, чотирикутні, розділені на 4 лопаті однакових розмірів, довгі сторони яких розташовуються майже паралельно.

Спереду лист притуплений або злегка виїмчастий. Верхня сторона листків блискуча, соковитого зеленого кольору, нижня - трохи світліша, злегка воскова, гладенька, восени золотаво-жовтого кольору. Черешки листків завдовжки 10-12 см. Квітки розташовані по одному на кінцях гілок, при розквітанні відкриті дзвоникоподібні. Пелюстки квітки біля основи блакитнувато-зелені, далі жовтогарячі й біля верхівки знову зеленуваті, посередині із широким білуватим конусом. Тичинки товсті й м'ясисті, завдовжки 3-5 см. Зав'язі зібрані в центральному конусі. Дозрілий плід нагадує хвойну шишку.

Поширення: Природний ареал знаходиться в південно-східній частині Північної Америки. Культивується в Україні як паркове й декоративне дерево. Найкраще росте в Лісостепу Правобережної та Західної України.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Тюльпанове дерево, як і види із сімейства магнолієвих, з погляду ботаніки досить цікава рослина. У його великих квітках збереглися первісні, мало диференційовані ознаки, які виявляють подібність із хвойними деревами, більш древніми з погляду філогенезу. Таким чином, квітки тюльпанового дерева, так само як великі й

барвисті квітки магнолій, відносяться до найпростіших форм квіток, характерних для покритонасінних.

Потерпає від посухи і на засолених ґрунтах. Деревина має жовте ядро і білувату заболонь. Використовують деревину для оздоблення музичних інструментів.

Родина розових (Rosaceae Juss) Черемха звичайна (*Padus racemosa* Gilib.) (*Prunus padus* L.)

Ознаки: Чагарник або дерево третьої величини заввишки 8-12 м. Крона досить густа, подовжено-яйцеподібна. Кора на стовбурах гладенька, матова, темно-сіра. Пагони й гілки маслинові або червонуваті. Листк довгасто-овальні, на верхівці коротко загострені, біля основи майже округлі, по краях гостропильчасті, зверху зморшкуваті, темно-зелені, знизу сизуваті, голі, довжиною 6-12 см і шириною 4-6 см.

Квітки двостатеві; білі або рожеві, дрібні, дуже запашні, медоносні, у звисаючих кистях, довжиною 8-15 см. Розпускаються після появи листків.

Плоди - чорні соковиті кістянки, кулясті, діаметром 6-8 мм, блискучі, на смак в'язкі, солодкі, їстівні, насіння дрібне, кісточка з виїмкою.

Загальні відомості: Черемшина звичайна природно зростає в Сибіру й на Далекому Сході; на Україні росте в лісах у вологих місцях, за винятком степів і Криму. Морозотривка, вологолюбна, досить тійовитривала, середньо вимоглива до родючості ґрунту. Задовільно переносить мікроклімат великих міст; високофітонцидна (кора, листи, молоді пагони виділяють характерний специфічний запах), ушкоджується черемховою міллю. Розмножується насінням й вегетативно.

Черемшина звичайна - одна з цінних порід для садово-паркового будівництва. Вона декоративна кронаю, листками, дуже запашними квітками, їстівними плодами. Її рекомендують висаджувати в знижених місцях у групових, алейних і солітерних посадках. Добре росте по берегах ставків і водойм. У солітерних посадках ефектно виділяються

плакуча - f. *pendula* (Dipp.) Schneid. і рожевоквіткова - f. *roseiflora* Sipz. - форми.

Деревина розсіяносудинна, буро-жовтого кольору, тверда, ядрава.

У лісівництві ціниться як ґрунтопокрощуюча порода, в листі якої є велика кількість калію, кальцію і азоту.

Час цвітіння: Травень – червень.

Родина розових (Rosaceae Juss)

Черемха пізня (*Padus serotina* Ehrh.)

Ознаки: Чагарник або дерево заввишки 8-12 м. На батьківщині, у Північній Америці, досягає 30 м. Крона розкидиста. Кора гладенька, темно-вишнева. Листки широколанцетні, завдовжки 5-12 см і завширшки 3-5 см, із клиноподібною основою, голі, зверху темно-зелені, блискучі, знизу світлі, восени червоні.

Квітки - двостатеві; білі, без запаху, у звисаючих циліндричних кистях довжиною до 14 см. З'являються на два тижні пізніше, ніж у черемшини звичайної.

Плоди такі ж, як у попереднього виду, тільки в дещо довших кистях, діаметром до 1 см, гіркуваті, їстівні.

Загальні відомості: Черемшина пізня – теплолюбна, менш вимоглива до родючості й вологості ґрунту, більше засухостійка, ніж черемшина звичайна. Димостійка, переносить формування крони. Дає цінну ядрову деревину.

Використовується для солітерних, групових, алейних, вуличних насаджень. Розмножується так само, як і черемшина звичайна.

Червонясто-коричнева, легка, міцна деревина добре піддається поліруванню, використовується для виготовлення фанери, що йде на обробку меблів, внутрішню обробку приміщень, ручні інструменти. У культурі відома з XVII століття.

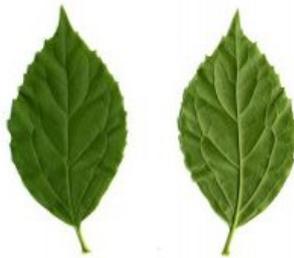
Час цвітіння: Червень.

Родина ломикаменевих (Saxifragaceae Dumort)

Хто не знає цей чагарник з білими, дуже духм'яними квітками, поява яких знаменує собою настання літа? У народі його неправильно називають жасмином.

Для чубушника характерним є супротивне листорозміщення, гранисті пагони з корою, що відшаровується в деяких видів, яйцеподібні, іноді майже ланцетні листки, білі, жовтуваті або злегка кремуваті, зазвичай запавні, із чотирма пелюстками квітки. Вони частіше зібрані по 2-3 разом. Плоди чубушника - непоказні коробочки до 0,7 см із численним дрібним насінням. Розмножується чубушник або насінням, що висівають прямо на сніг, котре потім вкривають соломною, або живцями, котрі майже завжди дають 100% укорінення. Краще росте на багатих, добре зволжених ґрунтах, не переносить їхнього засолення. У природі росте в підліску широколистяних і хвойно-широколистяних лісів, на узліссях, серед заростей чагарників. Рясне цвітіння буває на добре освітлених місцях. У містах непогано переносить задимлення й загазованість. Квітки медоносні, використовуються в парфумерії й на букети.

Чубушник вінцевий (*Philadelphus coronarius*)

Загальні відомості: Цей вид чубушника найбільше розповсюджений у культурі серед інших видів. Батьківщина його - південь Західної Європи.

Виник він, можливо, у результаті схрещування з іншими видами, і зараз у процесі багатовікової культури отримана велика кількість садових форм.

Ознаки: Це чагарник до 3 м заввишки з коричнево-бурою корою, що розтріскується, яйцеподібними листками до 8 см завдовжки, зубчастими по краях, жовтувато-білими, дуже духм'яними квітками до 3,5 см діаметром. Квітує влітку в червні - липні з 5-

8 років. Плоди дозрівають у жовтні. Висаджують групами й поодинокі. Розмножувати найкраще черешками, які дають до 100% укорінення.

Час цвітіння: Червень – липень.

Родина ломикаменевих (Saxifragaceae Dumort)

Чубушник Лемуана (*Philadelphus x lemoinei*)

Загальні відомості: Отриманий шляхом схрещування дрібнолистого й вінцевого чубушників, тому розповсюджений лише в культурі, відомий з 1884 р. Ростає в садах і парках Європи і, в тому числі, України. Стає родоначальником багатьох сортів.

Ознаки: Зазвичай це невисокий, до 2 м, чагарник з корою, що розтріскується, невеликими листками до 4 см завдовжки, яйцеподібно-ланцетними, цільно-

крайними або з 1-4 дрібними зубцями. Білі квітки з'являються в червні - липні, мають специфічний суничний аромат, зібрані вони по 3 - 4 у кистеподібні суцвіття. Плоди дозрівають у серпні. Дуже легко розмножується живцями, узятими з молодих пагонів. Укорінюваність досягає 90%. Зимостійкий.

Час цвітіння: Червень – липень.

Чубушник пухнатий (*Philadelphus rubescens* L.)

Ознаки: Досить високий, до 3 м, чагарник із такою, що розтріскується, але не відшаровується корою, яйцеподібними або еліптичними листками до 10 см завдовжки, з рідкими зубцями по краях. Квітки на відміну від інших видів майже не мають аромату, але зате зібрані в досить густі кисті по 5-

10 шт. Квітує в середині літа, плоди дозрівають у жовтні.

Загальні відомості: Широко культивується починаючи з 1800 р. Добре розмножується, як й інші види, живцями й насінням.

Час цвітіння: Липень.

Родина розових (Rosaceae Juss) Шипшина зморшкувата (*Rosa rugosa* Thunb.)

Ознаки: За своїми декоративними властивостями може конкурувати з культурними сортовими трояндами. Вона цінується за великі темно-пурпурові, дуже ароматні квітки, темно-зелені зморшкуваті листки, за якими її можна легко відрізнити від інших видів, великі, до 3 см діаметром, м'ясисті кулясті або трохи сплюснені, яскраво-жовтогарячі або червоні плоди, багаті вітаміном С (до 2,75 мг%), каротином (до 14,2 мг%), ефірними оліями. Пагони вкриті численними прямими шипами різної довжини й щитинками.

Загальні відомості: Батьківщина - Далекий Схід, від півдня Камчатки до Японії й Північного Китаю, де вона росте на піщаному ґрунті по берегах моря, на луках і скелях. Завдяки своїй стійкості до морозів, захворювань і шкідників у культурі її можна використовувати повсюдно. Висаджується вона поодинокі й групами. Виведено сорти з білими й рожевими махровими квітками.

Зустрічається на усій території України. Добре переносить мікроклімат великих міст. Розмножується насінням, інколи живцями.

Час цвітіння: Червень - серпень.

Шипшина собача (*Rosa canina* L.)

Ознаки: У заростях чагарників, у лісах, по узліссях, берегах рік, на вирубках, пустирях можна зустріти чагарник з аркоподібними гілками з міцними, рідкими, серповидно вигнутими шипами, які розташовані на пагонах попарно або мутовчато. Це самий широко розповсюджений у культурі вид шипшини - шипшина собача. Вона використовується як краща підщепа для розмноження культурних сортів троянди, сприяючи їх більш високій стійкості до морозів і захворювань. Вона відрізняється досить високим ростом, досягаючи 3 м. Листки складаються з 7 зеленуватих або сизуватих листочків.

Час цвітіння: Травень - червень.

Загальні відомості: Блідо-рожеві або навіть білі квітки зібрані по 3-5 у щитки. Кожна квітка діаметром від 2 до 8 см. Плодоносить із 3 років. Плоди червоні, овально-довгасті, до 2 см завдовжки. Дозрівають у вересні. М'якоть плодів містить цукри (до 8% на сиру масу), пектин, азотисті та дубильні речовини, барвники, аскорбінову кислоту. Стійкість, декоративність і легкість розмноження насінням й живцями забезпечили їй загальне визнання.

В Україні розповсюджена по усій території. Маловибаглива до родючості ґрунту, досить світлолюбива, посухостійка, коренева система дає ярні кореневі паростки. Добрий меліорант.

Родина шовковицевих (Moraceae DC)

Шовковиця біла (*Morus alba* L.)

Ознаки: Дерево 12-20 м заввишки. Кора стовбурів шовковиці бура, тріщинувата. Молоді пагони сіро-бури із невеличкими горбочками. Листки шовковиці

дуже цікаві. Зібрані з одного дерева, вони настільки різноманітні, що здаються приналежними до різних видів. Вони можуть бути цільними із зубчастим

краєм або в різному ступені лопатевими, часто лопатність буває асиметричною, іноді вони майже розсічені. За формою листки широкояйцеподібні. Зацвітає шовковиця рано, зазвичай одночасно з розпусканням листків. Квітки дрібні, непоказні, зеленуваті, зібрані в щось подібне сережкам, з'являються в травні. Плоди зібрані в супліддя, де кожне насіння - дрібний горішок - оточено соковитим супліддям, і, зростаючись між собою, вони утворюють складну соковиту кістянку до 5 см завдовжки, різного кольору - білого, червоного, чорного, що нагадує за будовою малину або ожину. Плоди їстівні, ідуть на готування вин, використовуються у свіжому й сушеному вигляді, дозрівають у серпні.

Час цвітіння: Травень.

Загальні відомості: Його батьківщина - гірські широколистяні ліси Китаю, звідки воно було вивезено в VII столітті разом із шовкопрядами в Європу й з тих пір поширилося по світу, у багатьох місцях здичавіло й увійшло до складу місцевої флори.

Розмножується шовковиця насінням, котре висівають навесні. Насіння добре сходить навіть без стратифікації вже через 3-4 тижні. Можна розмножувати шовковицю й відводками та живцями, укорінюваність яких досягає 100%. Добре росте шовковиця на пухких супіщаних ґрунтах, виносить значну сухість і засолення, але, будучи досить теплолюбною рослиною, приносить гарні врожаї лише на півдні. Як декоративна

рослина, що має гарне листя, яке стає восени яскраво-жовтим, та добре виносить стрижку, шовковиця розводиться значно північніше. Вона гарна як солітер, алейне дерево, для створення стрижених фігур, для живоплотів. Відомо багато декоративних форм шовковиці - плакуча, пірамідальна й інші.

Деревина використовується в столярному й бочарному виробництві, з листків одержують жовту фарбу, молода кора йде на виробництво паперу, стара - на мотузки. Доживає шовковиця до 200- 300 років.

Родина шовковицевих (Moraceae Dc)

Шовковиця чорна (*Morus nigra* L.)

Ознаки: Листоє дерево з низькою, дуже широкою й розкидистою кроною на короткому стовбурі. Висота становить усього 8-15 м, і завширшки дерево зазвичай значно більше, ніж у висоту. Стовбур часто кручений, вигнутий або кривий.

Нижні гілки дуже масивні, багаторазово вигнуті й виглядають сукуватими. Кора темно-коричнева або оранжево-коричнева, тріщинувата, через численні вузлуваті або горбкуваті стовщення стовбура й великих гілок дуже нерівна. Пагони досить товсті, світло-зеленуваті, злегка опушені, з розкиданими помітними горбочками, котрі лактують при зрізанні. Бруньки сильні й товсті, овально-конусоподібні, блискучі, коричнево-пурпурні.

Листки завдовжки 7-18 см і завширшки близько 8 см, широкоовальні й серцеподібні, з короткою, стрункою верхівкою, біля основи глибоко виїмчасті, по краях нерівномірно городчасті, пильчасто-городчасті або злегка лопатеві; з верхньої сторони шорсткуваті, опушені, світло-

зелені до яскраво-зелених, з нижньої - світло-зелені, з м'яким опушенням. Черешок листків завдовжки близько 2 см, досить товстий, сильно опушений. Рослина однодомна. Чоловічі сережки короткі й стовщені, блідо-зелені. Жіночі суцвіття ще коротші. Плоди розвиваються не із плодолистиків, а з елементів квіткового покриву, темно-червона або чорно-червона, дуже смачна кістянка, їстівна тільки незадовго до обпадання.

Час цвітіння: Травень - червень.

Загальні відомості: Дикоростучі деревостани невідомі, тому точно назвати батьківщину шовковиці неможливо.

Темно-червоні або чорнувато-пурпурні плоди до повного дозрівання мають трохи гострий, кислуватий смак. Їх збирають для готування різних паст або желе з дуже тонким ароматом.

Теплолюбивіша та посухостійкіша, ніж шовковиця біла. В холодні зими підмерзає.

Родина розових (Rosaceae Juss) Яблуня лісова (*Malus sylvestris* (L.) Mill.)

Загальні відомості: Одна з родоначальниць культурних сортів яблуні. Ростає в природі в змішаних й широколистяних лісах. Краще розвивається на узліссях, де цвіте й плодоносить краще, ніж під пологом лісу. Як дуже морозостійке й швидкоростуче дерево використовують для передачі цих якостей при виведенні сортів.

Ознаки: Це дерево 3-10 м заввишки із шатроподібною, розкидистою кроною, гілки її нерідко несуть колючки. Широкояйцеподібні листки в молодості повстяні, згодом оголюються. Рожеву-

ваті квітки зібрані в щитки, з'являються в травні, плоди 2,5-3 см у поперечнику, жовто-зелені з рум'янцем, дозрівають у вересні, на смак кислі або кисло-солодкі, їстівні, ідуть на сушіння, з них також роблять квас і варять варення, кора містить таніди й може служити барвником, квітки дуже медоносні, а цінна деревина йде на токарські й столярні вироби. У культурі в озелененні частіше її можна зустріти в межах природного ареалу й трохи південніше.

Час цвітіння: Травень.

Яблуня пурпурна (Malus purpurea)

Ознаки: Поширена в озелененні не настільки часто, як інші види, але, побачивши пурпурні, на яскравому світлі яскраво-червоні листки, кожен зацікавиться назвою цього дерева. Воно не росте в лісах, а зустрічається лише в культурі й, очевидно, має гібридне походження. Невелике деревце з блискучими оберненояйцеподібними листками 3-9

см завдовжки, красиво забарвленими, до того ж має яскраво-рожеві невеликі квітки й темно-пурпурні плоди з рожевою м'якоттю, частіше можна зустріти в містах. У культурі відома з 1900 р. Морозостійка, світлолюбна, росте на багатих ґрунтах.

Час цвітіння: Травень.

Родина розових (Rosaceae Juss) Яблуня сливолисна, або китайка (Malus prunifolia)

Загальні відомості: Вірогідно відома лише в культурі. Передбачається, що батьківщиною її є Китай, у Європу вона потрапила близько 1750 р. Зараз має дуже велике значення при виділенні морозотривких сортів, що мають високу врожайність, а також служить підщепою, особливо для карликової культури.

Ознаки: Це дерево, що не перевищує висоти 10 м, іноді росте й кущоподібно. Округлі або

опуклояйцеподібні листки 5-10 см завдовжки. Білі квітки з'являються в травні, зовні вони трохи рожеваті, зібрані по 5-8 у зонтикоподібні суцвіття. Кислуваті, їстівні жовті або червоні плоди дозрівають у вересні, при варінні стають бурштиновими. У декоративному садівництві яблуня сливолисна цінується за гарні квітки й такі, що довго зберігаються на дереві плоди.

Час цвітіння: Травень.

Яблуня ягідна (*Malus baccata*)

Ознаки: Людині, що ніколи не бачила яблуню ягідну, важко догадатися, із чим вона має справу. Плоди цієї яблуні за своїми розмірами і формою нагадують вишню, їхній діаметр не перевищує 1 см, і сидять вони на довгих гілочках-плодоніжках. Тому не дарма цю яблуню називають ягідною. Але зате її білі квітки, що досягають діаметра 3-4 см, зібрані по декілька штук в зонтикоподібні суцвіття, котрі довго зберігаються на дереві. Плоди, що слугують кормом для птахів, а також висока зимостійкість, що дозволяє пережити суворі зими, зробили її цінним деревом не тільки для

декоративного садівництва, але також для робіт з гібридизації й виведення морозостійких сортів. В озелененні використовується для одиночних і групових насаджень, добре переносить стрижку й тому придатна для створення живоплотів. Це дерево заввишки до 10 м, з кулястою кроною, іноді кущоподібне. Листки еліптичні або яйцеподібні, загострені, гостропильчасті по краях.

Час цвітіння: Травень.

Плоди дозрівають у вересні. Плодоносить із 5 років.

Ялина звичайна, або європейська, смерека (*Picea abies* L.) (*Picea excelsa* Link.)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево першої величини, заввишки до 70 м (частіше 30-50 м) і більше одного метра в діаметрі. Крона дерев, що ростуть на вільному просторі, рівномірна конусоподібна. Розташування гілок - мутовчасте. У нижньому ярусі стовбура гілки звисаючі, посередині найчастіше розташовані горизонтально. Дуже старі, близькі до ґрунту гілки на кінцях круто піднімаються вгору.

Кора мідно-сірого кольору, тонколусчаста, така, що мало відшаровується, тільки в дуже старих дерев кора відокремлюється округлими пластинками. Молоді пагони червонуваті, злегка опушені або голі, матові, досить товсті. Бруньки темні, овальні, злегка загострені. Хвоїнки завдовжки 1 - 2,5 см, досить тверді, загострені, темно-зелені, у розтині ромбоподібні, чотиригранні, розташування мутовчасте або неявно дворядне, спрямовані переважно вперед, рідше стирчать прямо. Знизу й зверху тонка світла смужка. Чоловічі квітки (колоски) пурпурні, при цвітінні досягають довжини близько 1 см. Жіночі шишки подовжені, звичайно розташовуються по кілька штук у верхньому ярусі крони. Молоді шишки зелені, зрілі світло-коричневі, завдовжки близько 12-16 см. Лусочки із гладенькими краями.

Місцеперебування: Ялина – це дерево з неглибокою кореневою системою. На пухких, перегнійних, таких що промерзають ґрунтах, утворює сирий гумус, тому в монокультурі приводить до підкислення ґрунту.

Поширення: Це найвище місцеве дерево в Європі. В Україні зростає в лісостепових районах, на Подільській височині, в Карпатах та інших районах держави. В Прикарпатті, завдяки природному поновленню та створенню лісових культур, спостерігається впровадження ялини звичайної в дубові, букові та ялицеві місцеоселення. У природі виростає не лише на рівнинах, але й у горах на висоті більше 800 м, де є пануючим видом.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Насіння в шишках дозріває в жовтні. Воно яйцеподібне, буре з рудим крилом. В одному кілограмі нараховується до 120 тисяч штук.

У перші роки росте повільно, а після 12-15 років приріст у висоту збільшується і щорічно досягає більше 70 см. Після 100-120 років приріст різко падає, але зовсім не припиняється.

Це тіневитривала порода, котра добре переносить зимові морози, але пошкоджується заморозками, особливо у молодому віці на відкритих і понижених місцеоселеннях.

Ялина дуже чутлива до нестачі води в ґрунті. В посушливі роки можуть гинути культури. Погано переносить застійне зволоження. Формує чисті і змішані з ялицею, березою, осикою та буком лісостани.

Деревина досить цінна, біла, або жовтувата, легка і м'яка. Широко використовується в целюлозно-паперовому виробництві. З неї виготовляють музичні інструменти, пиломатеріали, будівельні та інші матеріали.

Ялина колюча (*Picea pungens* engelm.)

Ознаки: Вічнозелене досить велике хвойне дерево заввишки до 50 м, але частіше трохи нижче (30-40 м). Крона щільно вкрита гілками, рівномірна конусоподібна, порівняно струнка. Більші гілки горизонтальні. У більш старих екземплярів нижні гілки злегка спадають до долу. Кора грубо лупиться, коричнево-пурпурна або коричнево-сіра. Молоді пагони жовтувато-коричневі або білясті, майже неопушені. Бруньки вузько овальні, завдовжки близько 6 см, з великою кількістю ланцетних брунькових лусочок. Хвоїнки розташовані навколо пагона, з верхньої сторони більш щільно, трохи загнуті вперед. Хвоїнки завдовжки 2-3 см, досить тверді, спереду загострені, у первісної форми темно-зелені, частіше блакитнувато-зелені, рідше просто зелені, у більшості культурних різновидів блакитнувато-зелені або сіро-зелені. Хвоїнки дуже колючі, що спричинило назву цієї рослини. Чоловічі стробіли – зеленуваті колосочки, а жіночі – дрібні червонуваті шишечки. Жіночі шишечки потім у період дозрівання з сірих перетворюються в коричневі. Вони в основному злегка вигнуті, завдовжки до 12 см. Брунькові лусочки вільні, дуже тонкі, на верхівці із хвилясто-зубчастим краєм. Насіння дрібне.

Поширення: Ялина колюча відноситься до найвідоміших північноамериканських хвойних

порід, які можна побачити на європейських теренах.

Час цвітіння: Травень.

Загальні відомості: Це одна з лісових порід-довгожителів, доживає до 450-500 років. Темно-зелена форма, як не дивно, дуже рідко зустрічається в садах або колекціях, у той час як блакитнувато-зелені варіанти можна побачити повсюди. Ці сорти, котрі часто називають «голубою ялиною», походять від однієї популяції дерев, серед яких й у вихідному регіоні перебування зустрічаються блакитнувато-зелені або сіро-зелені екземпляри. Товстий восковий наліт на хвоїнках можна вважати специфічним способом пристосування. На своїй батьківщині, у Скелястих горах, деревам доводилося переживати дуже суворі зими й посушливі літні періоди. У таких кліматичних умовах до водопостачання й водного балансу хвої пред'являються особливо жорсткі вимоги. Товстий восковий шар допомагає знизити вплив сонячного випромінювання й тим самим зменшити нагрівання й втрати вологи. Ялину колючу нерідко вражають шкідники, що завдає великої шкоди, якщо їх відразу не розпізнати. Біологічну боротьбу зі шкідниками проводити досить складно.

Ялина сербська, або балканська (*Picea omorika* (Pancic) Purkyně)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево з дуже вузькою, конусоподібною або стрункою колоноподібною кроною, найчастіше меншою, ніж ялина звичайна, заввишки. Ця ялина досягає заввишки до 30 м. Гіллястість стрункого стовбура звичайно дуже щільна. Гілки на більшій частині крони горизонтальні, тільки в нижньому ярусі злегка звисаючі, а на кінцях знову трохи висхідні. Верхівка крони дуже вузька й високо витягнута. Кора найчастіше коричнево-жовтогаряча, червонувата або рудувато-коричнева, розсічена на тонкі, дуже маленькі пір'ясті лусочки, у старих екземплярів розділена на великі пластини. Пагони досить світлі, коричнювато-жовті з тонкими волосками. Хвоїнки завдовжки 1-2 см, спереду злегка загострені або (особливо на старих деревах) тупі, гнучкі, злегка сплюснені, зверху яскраво-зелені до блакитнувато-зелених, знизу килеподібні й із двома широкими світлими поздовжніми смужками, що відстоять від осі гілки (принаймні в середній частині), у передній частині сильно вигнуті й до кінчика загнуті. Чоловічі квітки (колоски) перед розпиленням яскраво-червоні. Жіночі шишки спочатку світло-червоні, потім блакитнувато-пурпурні до зеленуватих, надалі в

період дозрівання темно-коричневі, вузькі веретеноподібні, завдовжки близько 6-8 см. Лусочки найчастіше щільно притиснуті до серцевини шишки з нерівномірним крайовим обрисом.

Місцеперебування: Батьківщиною цієї ялини є Сербія. Природний ареал охоплює в основному гірські райони Сербії. Гірські ліси розповсюджуються на малопотужних, порівняно сухих, теплих у літню пору ґрунтах, на висоту до 1800 м.

Поширення: Дерево дуже вимогливе до клімату і якості ґрунту. Часто культивується в садах і парках як декоративна культура.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Серед всіх досліджених дотепер видів ялина сербська вважається самою стійкою до промислового забруднення, особливо до кислотних дощів, які наносять їй менше шкоди, ніж ялині звичайній. Можливо, це пов'язане з тонкими і через те маловловимими розходженнями у воскових нальотах на хвоїнках. Чим товстішим є восковий шар, тим меншою є ймовірність проникнення шкідливих речовин у середину хвоїнки й порушення там обміну речовин.

Ялиця біла, гребінчаста, або європейська (*Abies alba* Mill.) (*Abies Pestinata* Lam.)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево, найчастіше з потужним прямолінійним стовбуром, заввишки до 50 м. Крона замолоду конусоподібна, досить рівномірна, у зрілі роки сплющена (на відміну від родинної їй ялини). Старіші гілки відходять від стовбура майже горизонтально. Стовбури дерев, що ростуть на вільному просторі, зберігають гілки від низу до самої верхівки. Гілки й пагони верхівкової зони похило піднімаються вгору. Кора гладенька, з віком усе більше тріщинувата або розсічена на пластини, іноді (особливо в молодих дерев) зі смоляними міхурами. За кольором кори в лісах Карпат зустрічаються дерева ялиці сірувато-сріблясті, сірокорі, зеленуватокорі, рудуватокорі. Молоді гілки опушені, кінцеві пагони глянцеоваті. Бруньки червоно-бурі, овальні, несмолисті. Хвоїнки порівняно короткі, максимум завдовжки 3 см, спереду тупі, гнучкі, з нижньої сторони із двома світлими (майже білими) смужками, з верхньої сторони темно-зелені, мають дворядне розташування, але з кожної сторони в декількох напрямках. Рослина однодомна. Чоловічі квітки (колоски) округлі, жовтуваті, розташовуються в пазухах хвоїнок на кінцях гілок. Жіночі шишки найчастіше завдовжки близько 10 см, рідше довші, циліндричні, спочатку зеленуваті, потім оранжево-коричневі й у період дозрівання білясто-коричневі. Лусочки відокремлюються вже на дереві, тому на ялиці білій шишки ніколи не зберігаються.

Місцеперебування: Лісоутворююча деревна порода, поряд з буком, сосною і ялиною. Часто

панує на висоті 400-900 м на некислих, холодних, середньоглибоких ґрунтах.

Поширення: Типове дерево хвойних лісів. В Україні росте у Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській областях.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Названа ялицею білою через білуватий нижній край хвої. Це одна з цільових деревних порід України. Її важливе значення зумовлене тим, що деревина широко використовується в будівництві, хімічній, целюлозо-паперовій, меблевій промисловості. Ялицева олія є важливою сировиною для виробництва медичної камфори.

Ялиця біла – ґрунтопокрашуюча, вітростійка і відносно швидкоростуча порода. Це тіньовитривала, вимоглива до ґрунту і вологості атмосфери порода.

Деревина безядрова, легка, м'яка, блискуча, біла, або жовтувата. Смоляних ходів у деревині немає.

Вона вже досить давно не культивується так само часто в садах і парках, як інші види цього ж роду. Окремі дерева досягають значних розмірів і доживають до 350-400 років. У повсякденному житті практично не розрізняють ялицю і ялину, хоча окремих представників відповідних порід переплутати майже неможливо. Ялиця чутлива до загазованості повітря й кислотних опадів у такій самій мірі, як і ялина. У лісових насадженнях ялиця за останні роки спостерігаються серйозні ушкодження.

Ялиця велика, або ялиця гігантська (*Abies grandis* Lindley)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево з порівняно рівномірною, конусоподібною, з віком більш широкою кроною. Гілки спочатку горизонтальні, пізніше провисаючі або на кінцях знову висхідні. Деревя ялиці великої на батьківщині досягають у висоту до 100 м і тому вважаються найвищими деревами у світі.

Хвоїнки завдовжки від 2 до 6 см, тонші, ніж в інших ялиць, розташовані по 2-3, дворядні, середньо- або темно-зелені, на краях дещо закруглені вниз. При розтиранні відчувається своєрідний дуже ароматний запах.

Жіночі шишки утворюються тільки у верхівковому ярусі, невеликі, завдовжки близько 6-8 см, коричнюваті.

Поширення: Батьківщина гігантських дерев ялиці великої - гірські ліси в східній частині Північної Америки, особливо на острові Ванкувер й у Британській Колумбії. У Центральній і Північній

Америці цей вид останнім часом розводять у лісових господарствах, іноді висаджують у великих парках як декоративне дерево. Екземпляри, висаджені в Європі після 1830 р., поки не перевищують 50 м у висоту.

В Україні інтродукції ялиці великої приділяють недостатньо уваги. Системна робота в цьому напрямку не ведеться, хоча поодинокі випадки створення культур відомі. Так, у 80-х роках в зоні Українських Карпат у Закарпатській області закладені дослідні культури.

Поодинокі плодоносні дерева ростуть в парках і дендрологічних садах України. Найчастіше їх можна зустріти у Криму.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Названа порода дуже перспективний інтродуцент, особливо в Карпатах і в Криму.

Ялиця кавказька, або ялиця Нордмана (*Abies nordmanniana* (Steven) spach)

Ознаки: Вічнозелене хвойне дерево заввишки 25-50 м, спочатку з вузькою, конусоподібною, котра з віком стає усе більше циліндричною, досить гострою кроною. Гілки в середньому ярусі крони горизонтальні, розташовані досить щільно. Верхні гілки менш висхідні, ніж у ялиці білої. Кора спочатку гладенька, матово-сіра, у старих дерев розсічена на плитки або пластинки. Хвоїнки досягають у довжину 2-3 см, на кінцях злегка округлені, дуже щільні, лінійчаті, з явними борозенками, зверху темно-зелені, блискучі, знизу із двома білими смужками, спрямовані трохи вперед, при розтиранні розповсюджують фруктовий запах, розташування дворядне.

Жіночі шишки утворюються лише у верхівковій зоні дорослих дерев, у період дозрівання мають довжину близько 15 см, циліндричні, спочатку блідо-зелені, наприкінці коричнюваті.

Поширення: Лісоутворююча деревна порода в північно-східній Туреччині й в західній частині Головного кавказького пасма (Краснодарський край Російської Федерації, Західна частина Грузії до висоти 2000 м н.р.м.). В її ареалі формуються чисті і змішані яличники.

Її усе більше культивують у лісових господарствах інших регіонів Європи або висаджують у парках.

Час цвітіння: Квітень - травень.

Загальні відомості: Надійною ознакою всіх видів роду *Abies* є розташування окремих хвоїнок на гілках: хвоїнки на ялицях прикріплюються до гілки

за допомогою невеликих круглих прикріпних дисків (апресоріїв), які при обриванні хвоїнок не залишають ніяких слідів. У ялин завжди залишаються невеликі лусочки, тому гілки після обриву хвоїнок стають шорсткуватими, як напилек. Ялиця кавказька на багатих ґрунтах і за умов високої вологості повітря дивує своїми розмірами і продуктивністю. На Кавказі зустрічаються дерева, котрі досягають висоти 60 м і 2 м в діаметрі. Гідним подиву є факт, що окремі екземпляри ялиці кавказької доживають до 800 років, а запас високопродуктивних яличників за оптимальних умов перевищує 2000 кубометрів на 1 га.

Ялиця кавказька дуже тіньовитривала, холодо-стійка. Водночас, вона вимоглива до високої вологості атмосфери (добре росте в вологих холодних межигір'ях). Не переносить надлишкове зволоження ґрунту.

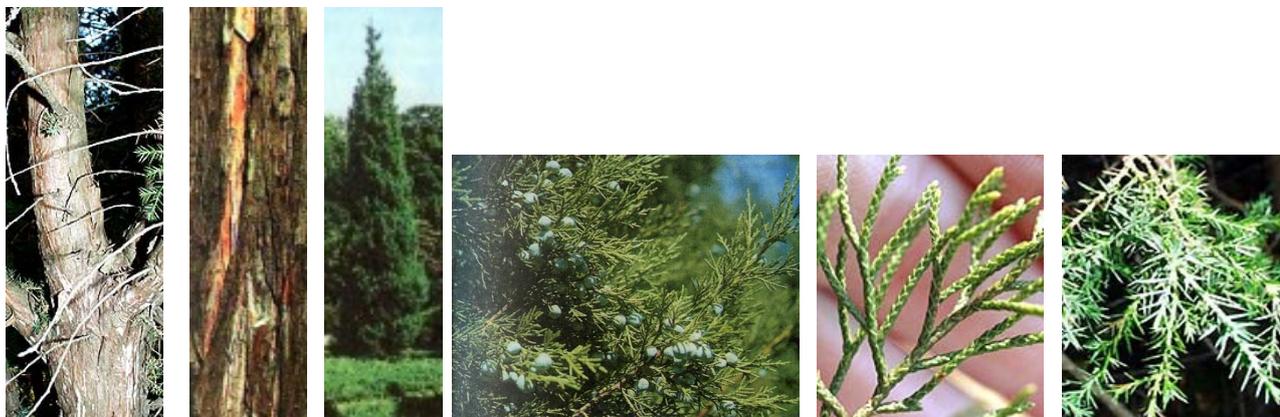
Деревина безядрова, легка, переважає за своїми технічними якостями деревину ялини та інших хвойних порід.

Деревину широко застосовують в будівництві, целюлозо-паперовому виробництві, в меблевій промисловості.

Придатна для отримання олії, камфори, дубильних речовин, скипидару.

Дуже перспективна в якості високопродуктивного інтродуцента для вирощування в західних областях України і особливо в Карпатах, адже суттєво переважає за багатьма показниками ялицю білу.

Яловець віргінський, або олівцеве дерево (*Juniperus virginiana* L.)

Ознаки: Вічнозелене дводомне дерево найчастіше зі стрункою, колоноподібною або загостреною конусоподібною кроною. Висота до 20 м, однак зазвичай значно нижча. Кора навіть у старих дерев червонясто-коричнева, лупиться вузькими поздовжніми смужками.

Гілки із двома видами листів: хвоїнки на кінцях пагонів, завдовжки близько 5 мм, лінійні, дуже гострі, зверху зі світлою поздовжньою смугою, знизу однотонні зелені. Лускоподібні листи завдовжки близько 1,5 мм, кінці тупі або загострені й тоді злегка віддалені, з маленькою залозою на верхній стороні. Чоловічі суцвіття розташовані по одному на кінцях пагонів, жовтуваті. Жіночі шишки товщиною до 6 мм, овально-округлі, у період дозрівання фіолетово-коричнюваті. Всі частини з характерним запахом мила або фарби.

Поширення: Батьківщина ялівця віргінського – східні райони Північної Америки, іноді він культивується в лісових господарствах Середземноморського регіону (насамперед у Югославії) і використовується в різних садових і декоративних формах. В Україні розводять в лісостеповій і степовій зонах.

Час цвітіння: Березень - квітень.

Загальні відомості: Багатий на види рід *Juniperus* особливо виділяється двома ознаками. По-перше, цей рід має своєрідні шишки, які помилково називають «ягодами». У цих шишечок лусочки не задерев'янілі (як звичайно), а м'ясисті. Тому що вони онтогенетично утворилися від шишок, то їх не

можна називати ягодами або плодами. Коректно було б говорити «шишкоягода». У спеціальній літературі це розходження не завжди підкреслюється. По-друге, тільки в цього роду є два типи листків: поряд з голками, як у місцевих порід ялівця, на тому самому дереві є лускоподібні листи, типові для кипарисів.

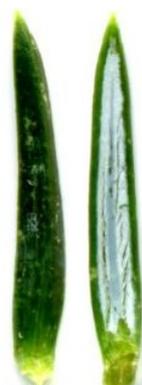
Світлолюбний, але погано обчищається від сучків. Має дуже міцну деревину, котра довгий час не піддається деструкції. До родючості ґрунтів невибагливий. Росте на піщаних, суглинкових, опідзолених чорноземах, на мілких крейдяних виходах і заболочених низинах. Відносно морозостійкий.

Деревина дуже міцна, з червонуватим ядром, духм'яна. Деревину ялівця віргінського використовують переважно для виготовлення олівців (олівцевий яловець), виробництва меблів, для внутрішнього оздоблення вагонів, кают, для виготовлення сувенірів або сигарних коробок. Деревина дуже цінна.

Яловець віргінський - перспективний інтродуцент для умов України. Він має велике прикладне і лісомеліоративне значення, адже це порода, не лише невибаглива до ґрунтових умов, але, що дуже важливо, високопосухостійка і така, що є здатною переносити значні кліматичні аномалії. Придатний для створення протиерозійних насаджень.

Дуже цінний в зеленому будівництві, адже легко переносить стрижку і дозволяє створювати із крони будь-яку геометричну форму.

Яловець звичайний (*Juniperus communis* L.)

Ознаки: Самий широко розповсюджений у природі вид ялівця. Він входить до складу різних лісів й іноді утворює самостійні розріджені насадження.

Найчастіше це чагарник, але іноді росте в вигляді дерева третьої величини і досягає до 8-12 м, тоді має конусоподібну чи яйцеподібну крону з висхідними гілками. Кора у молодому віці червонувато-бура, а пізніше стає такою що лупиться, сіріє. Листки голкоподібні, колючі, розташовані в колотівках, досягають довжини 1,5 см, зверху з жолобком й однією білуватою смужкою, знизу блискучі, зелені. Шишкоягоди округлої або короткоциліндричної форми, спочатку зелені, потім чорно-сині із сизуватим нальотом, до 8 мм діаметром, смолисті, дозрівають вони на 2-3-й рік у жовтні, містять від 1 до 3 насінин.

Яловець звичайний дводомна рослина.

Поширення: В Україні росте в передгір'ї Карпат і в Поліссі. В міських насадженнях зустрічається по всій території України.

Загальні відомості: Формує підлісок у соснових та ялинових лісах. Тіньовитривалий, холодостійкий, зимостійкий, стійкий до посух та незначного

засолення, невибагливий до ґрунтових умов, ґрунтополіпшуюча порода.

Яловець росте дуже повільно. Виділяє значну кількість фітонцидів.

Світло-коричнева деревина ялівця міцна, дуже тверда, без смоляних ходів. Вона має високі механічні властивості, є міцною і не розтріскується. Застосовується для токарських робіт, виготовлення іграшок. Хвоя використовується на виготовлення ялівцевої олії, а плоди - для одержання вина. Цей яловець може рости на бідних піщаних ґрунтах, розводиться повсюдно в межах природного ареалу. Шишкоягоди застосовуються в медицині, ветеринарії та харчовій промисловості, з ялівця отримують олію.

Яловець із різною формою крони знаходить застосування в зелених насадженнях різних типів - в алеях, на альпійських гірках, у групах і поодинокі. Розмножується посівом насіння, яке сходить через рік після посіву, або зимовими живцями, що добре укорінюються.

Час цвітіння: Травень.

Яловець козацький (*Juniperus sabina*)

Ознаки: Невисокий, дуже часто сланкий чагарник із простягненими гілками, гладенькою, червонясто-сірою корою, темно-зеленими пагонами, що виділяють різкий смолистий запах. Листки лускоподібні, ланцетні, припасовані до пагона, до 2 мм завдовжки, з овальною смоляною залозкою на зовнішній стороні. На молодих особинах на нижніх безплідних затінених гілках хвоя голкоподібна, завдовжки до 6-8 мм. Дводомна рослина. Шишкоягоди буро-чорні із сизим нальотом, до 7 мм завдовжки, округлі або приплюснuto-кулясті, містять 1-2 насінини, іноді більше. Гілки можуть утворювати придаточні корені. Дуже газо-, димо-, засухостійкий і зимостійкий. До ґрунтових умов маловибагливий, дуже світлолюбивий, морозостійкий, переносить жорсткі

аридні умови. Деревина має червонувате ядро. Отруйний.

Використовується в медицині.

Поширення: Ростає на Кавказі, на Тянь-Шані, Алтаї, в Шаянах та гірських системах Європи. В Україні в природі в степовій зоні, у горах Криму, віддаючи перевагу схилам гір, пагорбів, іноді на прирічкових пісках.

Загальні відомості: Він перспективний для використання в кам'янистих садах, покриття сухих південних схилів й укосів. Дуже добре розмножується зимовими й літніми живцями.

Чудовий в використанні для цілей лісової меліорації.

Час цвітіння: Травень.

Ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.)

Ознаки: Високе, до 35-40 м, дерево з потужним стовбуром діаметром до 1,5 м, широкоокруглою високопіднятою кроною, струнким стовбуром та товстими гілками. Кора світло-сіра, гладенька, з віком стає трохи темнішою дрібнотріщинуватою. Молоді пагони світло-сірі або сірувато-зелені, голі, з характерними вугільно-чорними відносно великими бруньками. Листки до 40 см завдовжки, складні, непарноперисті, супротивні. Вони складаються з 11-15 яйцеподібних або ланцетних листочків, пильчастих по краю, голих зверху й покритих знизу буруватими або білими волосками.

Пластинки листка ланцетні, лінійно-овальні, або овальні, загострені зубчасті або цілокраї, сидячі. З'являються листки після цвітіння. Довгі метільчасті суцвіття розвиваються на торішніх пагонах у травні. Запилюються вітром.

Окремі квітки дрібні й поодинокі непоказні. Плоди - сухі сплюснені крилатки до 4 см завдовжки й 1 см шириною, коричневого кольору, часто гвинтоподібно закручені. Дозрівають у жовтні. Довговічний, доживає до 300-400 років.

Поширення: Розповсюджений ясен у лісах по всій європейській рівнині. У культурі займає майже такий самий ареал. В Україні поширений в Лісостепу, рідше в Криму і на Поліссі, проте ясеневі лісові культури відомі по всій території держави..

Загальні відомості: Використовується в декоративних насадженнях, у лісових культурах, а також для меліорації земель.

У молодому віці росте порівняно швидко. Невибагливий до світла, на сухих ґрунтах росте

погано. Дуже вимогливий до родючості ґрунтів. Навіть у дібровах росте лише на найродючіших ґрунтах.

Між ясенями існує жорстка внутривидова конкурентна боротьба.

Теплолюбніший за дуба звичайного, має глибoku і широкорозгалужену кореневу систему.

Ясен має дуже цінну і високоякісну деревину. Ядро його деревини світло-бурого кольору, часом з зеленуватим відтінком, заболонь білого кольору з жовтим або рожевуватим відтінком. Міцна, тверда, важка, гнучка, важко колеться, мало жолобиться, з красивою текстурою й дуже пружна, вона широко застосовується в сільськогосподарському машинобудуванні, у вагоно- і авіабудуванні, меблевому виробництві. Кору й насіння використовують як замітник хініну, насіння містить вітаміни В і D, листи застосовують як сечогінний і проносний засіб, на корм для худоби, а кору для дублення й виготовлення чорної, коричневої й синьої фарби.

З ясеневі деревини виготовляють фанеру, рушничні приклади, внутрішнє оздоблення будівель та коштовних виробів.

Ясен може рости в умовах проточного зволоження, де разом з вільхою на багатих ґрунтах досягає високої продуктивності, що дає змогу раціонально використовувати перезволожені землі..

Це швидкоростуча лісова порода, котра не поступається за якістю деревині дубу, але росте вдвічі швидше. Дуже перспективна і цінна порода.

Час цвітіння: Травень.

Ясен ланцетолистий, або зелений (*Fraxinus lanceolata* Borkh.)

Ознаки: Відносно високе, до 15-20 м, дерево із широкояйцеподібною або пірамідальною ажурною кроною й голими, світло-сірими пагонами. Складні листки, котрі утворюються з 5-7 листочків, довжина їх досягає 18 см, вони зелені, блискучі, голі, знизу світліші й волосисті по жилках. На одному дереві можна зустріти як пучкоподібні суцвіття, що складаються з тичинкових квіток, так і пухкі мітелки, що утворюються із квіток, що містять маточки.

Час цвітіння: Травень.

Загальні відомості: Плоди разом із крильцем досягають довжини 5 см і ширини 0,5 см. Вони довго залишаються висіти на дереві навіть після листопаду. Дозрівають у жовтні. Розмножують ясен посівом стратифікованим насінням.

Дуже посухостійкий вид ясена. До родючості ґрунтів маловибагливий. Краще за інших переносить мікроклімат індустріальних центрів, добре переносить забруднення повітря димом, пилом і газами. Дуже морозостійкий.

На ґрунтах, що містять вапно й мають достатню кількість вологи, росте швидше й утворює досить великі запаси деревини.

Поширення: У культуру уведений в XVIII столітті і з тих пір поширився по всій європейській рівнині. Декоративний і широко застосовується в садово-парковому будівництві.

Заслугує на значно ширше ніж тепер використання в лісокультурній справі, в зеленому будівництві і в ползахисних та інших лісо-меліоративних насадженнях.

Ясен пенсильванський, або пухнастий (*Fraxinus pensylvanica*)

Ознаки: Середньої величини дерево, до 20 м заввишки, найбільше широко в природі зустрічається серед північноамериканських видів ясена. Найчастіше його можна побачити уздовж берегів річок, на затоплюваних заплавах. Нерідко утворює ліси без домішок інших порід, а іноді росте разом із кленом, карією, ільмом, платаном. Повстисто-опушені пагони ясена пенсильванського мають бурувато-коричневий відтінок. Листки складаються з 7-9 сидячих, ланцетних листочків 4-14 см завдовжки й 2-4 см завширшки. Квітки з'являються напровесні - у травні, вони дрібні й непоказні,

зібрані в пучки. Крилаті сплюснені плоди дозрівають восени, у вересні. Плодоносить із 7 років.

Загальні відомості: Це швидкоростуче дерево з світло-коричневою, твердою, важкою деревиною, котру використовують для виготовлення весел, тенісних ракеток, ручок інструментів, снігоступів.

Поширення: Широко поширився в культурі по Європі й Західному Сибіру. Дає гарну тінь, використовується для вуличних насаджень, створення алей, груп, солітерних посадок.

